

{Inhoud}

Interview _____ **3**

Jan Blommaert: 'Woordgebruik is subjectief, je moet het motiveren'
- Bruno Comer

Taalwerk _____ **6**

Moet tussentaal een (grotere) plaats krijgen in lessen Nederlands
voor nieuwkomers? - Chloé Lybaert

Taalwerk _____ **9**

Dialectconstructies met de dummy *doen* - Albert Oosterhof

Idioom & Co _____ **12**

Vind jij dit kunnen? - Bert Cappelle en Roland Noske

Broodje taal _____ **14**

De studenten, ze kunnen niet meer schrijven - Fleur Deboutte

Dossier _____ **16**

Emoji voor Dummies: multimodaliteit in digitale communicatie
met 144 pixels - Lieke Verheijen

Dossier _____ **20**

Kunnen computers cyberpesters opsporen? - Cynthia Van Hee en
Véronique Hoste

Taalkronkels _____ **23**

Het 'Nederlands' van Cruijff. 'Hij heeft de klok horen luiden, maar hij
weet niet hoe laat het is' - Jesse van Beljouw

Te boek _____ **24**

Dat boek met die kuttitel - Natalie Hulsen
Vakantie in eigen taal - Filip Devos

Column _____ **27**

Double Dutch - Hugo Brouckaert

Errata? _____ **28**

{Interview}

Jan Blommaert: 'Woordgebruik is subjectief, je moet het motiveren'

Bruno Comer

'Tot nog toe gingen filologen ervan uit dat het mondeling gebruik van een taal de motor was van de evolutie ervan: de schriftelijke versie paste zich daaraan aan. De sociale media brengen een wijziging in dit patroon. Door die schriftelijke communicatie ontstaat een soort superdialect dat door miljoenen mensen begrepen wordt. De sociale media zullen wel degelijk invloed uitoefenen op het taalgebruik. En meteen zullen we goed moeten letten op de juiste betekenis die we aan onze woorden geven.'

*Aan het woord is sociolinguïst en antropoloog Jan Blommaert, professor aan Tilburg University, waar hij directeur is van het Studiecentrum Babylon, dat zich toelegt op de studie van superdiversiteit. In zijn recente publicatie *Let op je woorden* (Uitgeverij EPO, 2016) wijst hij erop hoe belangrijk het is de herkomst en het effect van woorden te onderzoeken.*

Sociale media: onderschat

De sociale media spelen in dat onderzoek een rol, want het internet opent ongeziene mogelijkheden. Zaken waar je vroeger soms dagen naar moest zoeken, vind je nu op enkele minuten tijd. De smartphone die we allemaal in onze binnenzak hebben, bevat veel meer informatie dan de legendarische bibliotheek van Alexandrië. Maar door het internet kom je nu ook gemakkelijker te weten waar je kalasnikovs kunt kopen of hoe je bommen maakt. 'We moeten ons goed realiseren dat het internet geen gesloten wereld is', benadrukt Jan Blommaert. 'De sociale media oefenen wel degelijk een reële invloed uit. Bij sommige wetenschappers is dat nog niet goed doorgedrongen. Er worden nog steeds sociolinguïstische studies gepubliceerd waar de sociale media alleen in de voetnoten voorkomen. En nochtans, Labourleider Jeremy Corbyn in het Verenigd Koninkrijk, presidentskandidaat Bernie Sanders of de volksbeweging Podemos in Spanje hebben de kop opgestoken zonder de steun van de klassieke media. Het zijn de sociale media die aan de basis liggen van hun succes. De invloed ervan zal steeds meer toenemen en dat is gemakkelijk te verklaren. In de massamedia domineert een logica van cijfers – kijkcijfers en abonnementen. Maar een steeds groter deel van het publiek kijkt een heel andere richting uit: die van kleinschalige maar hoogkwalitatieve informatie waar de sociale media de rol aannemen van kennisverspreider. Bovendien werken ze mobiliserend: ultralichte actiegroepjes groeien door hun succes op de sociale media uit tot robuuste belangengroepen.'

Jan Blommaert vindt het belangrijk dat iedereen een goed overzicht houdt van de mensen en groeperingen waarmee hij op de sociale media contact heeft en houdt. Geregeld moeten we

onder elkaar bespreken wat de voor- en nadelen zijn van nieuwe media, niet alleen op het vlak van het gebruikscomfort maar ook qua betrouwbaarheid. We gaan ook bij voorkeur na voor welke thema's we de sociale media als informatiebron gebruiken en waarom.

Subjectiviteit

Door de sociale media kan iedereen zich meer en beter uiten. De digitale revolutie heeft het aantal actoren in het publieke debat enorm doen toenemen. Iedereen die beschikt over een computer met internetverbinding, kan opvattingen publiceren op talloze plaatsen: Facebook, blogs, micromedia enz. Er ontstaat zelfs een dwang om dat hoe dan ook te doen en die tendens dreigt uit de hand te lopen. Alles is een mening geworden. De stortvloed van wartaal en onzin die via het internet de wereld ingestuurd wordt, is niet te overzien. 'Aanvankelijk voelde ik me niet tot Facebook aangetrokken; op het internet vind je meer nonsens dan waarheden', vertelt onze gesprekspartner. 'Gaandeweg ben ik me gaan realiseren dat het geen zin heeft aan de zijlijn te blijven staan. Steeds meer mensen slagen erin om de pseudo-informatie weg te snijden en dat opent nieuwe perspectieven. Rotzooi moet je met kwaliteit bevechten. Daarom heb ik een blog opgestart waarmee ik op een doordachte manier aan het maatschappelijk debat probeer deel te nemen. Door je ideeën op een voor iedereen toegankelijke manier te verwoorden, ga je er ook meer en beter over nadenken. Objectief spreken bestaat niet. Wanneer we aan het woord komen, zijn we subjectief: samen met de betekenissen die we doorgeven, kleuren we de term. Het komt erop aan onze subjectiviteit juist in te schatten en onze woorden zorgvuldiger te kiezen. We zullen

dan minder uitvliegen tegen anderen, maar eerder proberen de wereld die achter het woordgebruik ligt, te begrijpen door na te gaan welke uitgangspunten die bevat. Op die manier zullen we het eigen woordgebruik beter motiveren. Ik probeer vooral beter met de emotie in de discussies om te gaan. Het is normaal dat we emotioneel reageren op de huidige actualiteit, maar sentiment mag niet overheersend worden.

” De mens is geen werkmier, maar een creatief en intelligent wezen dat zich ontplooit in alle domeinen van het leven.

Het gevaar dreigt dat wie het meest geciteerd wordt in de sociale media, ook het meest succesvol zal zijn. En wie de emotionele toer opgaat, wordt inderdaad het meest vermeld in andere teksten. Zo in de zin van: “Wat het best klinkt en het best overkomt, dat is de mening waarbij ik me aansluit”. We moeten ons hoeden voor op-ruiming en goedkope effecten en dat risico roept de sociolinguïst in mij wakker, de beoefenaar van de studie die zich toelegt op het verband tussen taal en samenleving.’

Pensée unique

Wellicht heeft die wetenschappelijke belangstelling te maken met de omgeving waarin de geïnterviewde is opgegroeid. Brussel noemt hij een ‘sociolinguïstisch mijnenveld’. Op 11-jarige leeftijd kwam hij in die stad aan toen zijn ouders er een slagerswinkel openden. ‘Meteen was ik verplicht Frans te leren, want de Brusselse Vlamingen vormen slechts een kleine minderheid’, vertelt hij. ‘Ik behield uiteraard mijn accent en zo kreeg je meteen een maatschappelijke stempel opgedrukt. Als je daar dag na dag mee wordt geconfronteerd, ga je over de verborgen betekenissen en effecten van woorden en taal nadenken. Zoals ik al zei, er is niet zoiets als een objectieve of neutrale taal.’

Een woord als ‘vluchtelingencrisis’ bijvoorbeeld, roept bij professor Blommaert allerlei bedenkingen op. ‘Voor wie is het crisis? Voor onszelf? Ik denk eerder aan de vluchtelingen zelf.’ En het begrip ‘loonlast’, een typisch Vlaams woord, want de Nederlanders begrijpen het niet. ‘Zelf heb ik mijn loon nooit als een last ervaren waar ik van af wil raken’, glimlacht hij. “Loonlast” is een typische term voor hen die de lonen betalen: de werkgever – vroeger noemden we die de patroon – alweer zo’n beladen term. De bevoorrechte en bevoordeelde partij is hier de “werknemer” en de partij die een inspanning doet de “werkgever”. In wezen is de relatie tussen werk “geven” en werk “nemen” precies omgekeerd: het is de loontrekkende die “werk geeft” (tegen een bepaalde prijs) aan

de ondernemer, die het “werk neemt” en het omzet in kapitaal. En voor ons betekent veiligheid vooral de afwezigheid van misdaad en terrorisme, de Chinezen denken dan meer aan voedsel dat ze onbezorgd tot zich kunnen nemen.’

De Belgische professor uit Tilburg wil de lezers van zijn boek bewust maken van de kracht van woorden die sluipend onze opinie bepalen. *Let op je woorden* bevat zelfs een aantal oefeningen. Zo vraagt de auteur om een artikel uit *De Tijd* of een ander gezaghebbend economisch medium te herschrijven en die versie in de eigen omgeving te laten nalezen. Speciale aandacht moet dan gaan naar de maatschappelijke betekenis van het woordgebruik. Op die manier maak je de sociolinguïstiek maatschappelijk relevanter, leg je gemakkelijker het verband met andere wetenschappen.

‘Zelf kom ik uit de afrikanistiek – ik doctoreerde over het Kiswahili – en daar heb ik het technische aspect van ons vak leren kennen’, legt Blommaert uit. ‘Een goede sociolinguïst moet een goede linguïst zijn. Maar we mogen het niet houden bij verklaren alleen, we moeten het gehele plaatje blijven zien. Wetenschapsbeoefening moet onze democratie verbeteren. Thuis heb ik gezien wat hard werken is: er zijn niet alleen de openingsuren, maar evenzeer ‘s morgens de slagerij klaarmaken om de klanten te kunnen ontvangen en ‘s avonds alles opruimen in het vooruitzicht van een nieuwe werkdag. Ik heb daar respect voor, maar een probleem in onze samenleving is dat de job het leven bijna volledig gaat domineren. We worden platgewalst door begrippen als rendement en consumptie. De mens is geen werkmier, maar een creatief en intelligent wezen dat zich ontplooit in alle domeinen van het leven. Werken – economisch actief zijn – is daarvan maar een klein deel. Bovendien wordt economie systematisch voorgesteld als een zelfstandig bestaand stelsel dat losstaat van de rest van de samenleving. In werkelijkheid is de economie er volledig mee verweven.

” Een goede sociolinguïst moet een goede linguïst zijn.

Ook werklozen, non-profitorganisaties of jongeren maken er deel van uit. Denk maar aan het onderscheid tussen “actieven” en “niet-actieven”. Een thuiswerkende partner die het werk doet dat anders door een huishoudhulp of een kinderopvangdienst zou moeten worden gedaan, figureert in de statistieken als “niet-actief”, dat wil zeggen dat hij “geactiveerd moet worden”. Met andere woorden: hij of zij is parasitair. Men vergeet dat er veel meer manieren zijn waarop je bijdraagt tot de economie dan enkel via betaalde arbeid. Wie daarover opmerkingen maakt, wordt meteen als een utopische wereldverbeteraar of een cryptocommunist afgeschilderd. Er heerst een “pensée unique” dat er voor het neoliberalisme maar één alternatief bestaat: het stalinistisch communisme.’

Homogene samenleving? _ _ _ _ _

En nochtans zijn er auteurs als Amartya Sen, Joseph Stiglitz of John Kenneth Galbraith die veel rijkere schakeringen van de werkelijkheid weergeven. Zij hebben een veel bredere visie. Mensen kunnen uitmuntende werkers zijn, maar sociaal geïsoleerde figuren met een beperkte culturele en politieke horizon. Denk heel wat 'nutteloze' en 'niet-productieve' zaken weg en je blijft achter met een kleurloze en grijze samenleving.

Blommaert wijst er ook op dat het filosofisch denken uit de twintigste eeuw bijna volledig in het teken stond van Marx. Ofwel ging het om verdere uitwerkingen van zijn leer, ofwel ging het om aanvallen ertegen. 'We moeten ons realiseren dat onze samenleving niet homogeen is.'

” Brussel is een sociolinguïstisch mijnenveld.

Volgens mij wordt daar te vergoelijkend over gedaan', zegt hij. 'Publieke opinie is vaak een niet-publieke opinie die publiek gemaakt is. Het is een door bepaalde belangen ingegeven opinie die met behulp van wat technische meetapparatuur – de enquête – aan "de bevolking" wordt toegeschreven. Daartegen moeten we reageren. De voorstelling van de samenleving als een eensgezind geheel is een van de krachtigste instrumenten om het verzet tegen de macht te marginaliseren en plat te drukken. Het is veel verstandiger de posities van de verschillende bevolkingsgroepen duidelijk te bepalen, waardoor de verdeeldheid zichtbaar wordt. Dat is de eerste stap om tot een compromis te komen.'

De drang naar kritische reflectie op de spontane vanzelfsprekendheden zit dus stevig ingebakken bij Blommaert. Hij beseft dat heel wat klachten cyclisch terugkomen, dat ook al op het eind van de negentiende eeuw geklaagd werd over een samenleving die volledig in het teken van het rendement en het individualisme stond. 'Maar dat is geen reden om de kritische houding te laten varen', besluit hij. 'Een wetenschapper is een re-searcher, iemand die telkens opnieuw begint te zoeken.'

” Men vergeet dat er veel meer manieren zijn waarop je bijdraagt tot de economie dan enkel via betaalde arbeid.

En dan krijg je het verwijt dat je met het opgeheven vingertje leeft, maar dat mag je niet van de wijs brengen. Kritiek moet niet tot verzuring leiden, maar tot verbetering. Voor een academicus is een kritische houding geen roeping, maar een verplichting.'

Jan Blommaert gebruikt in zijn vulgariserend werk *Let op je woorden* ook technische begrippen om zijn standpunten te verwoorden (zie *Let op je woorden*, blz. 42-45).

Taalideologie

Telkens wanneer we taal gebruiken, doen we dit vanuit sociale en cultureel gewortelde veronderstellingen over wat we doen en trachten te bereiken met dat concrete gebruik van de taal. Neem het begrip 'objectief taalgebruik'. Een wetenschapper wordt geacht geen enkele subjectieve uitspraak te doen en zich te houden aan de feiten en enkel de feiten. Dat gebeurt in de wetenschap door middel van een reeks vaste conventies inzake stijl en genre. Die conventies verschuiven voortdurend. Wie vandaag Nederlandstalige artikels uit de jaren 60 leest, bevindt zich plots in een wereld van archaïsmen die allang vervangen zijn door een meer kernachtige en directe stijlform.

Indexicaliteit

Wanneer we een taal gebruiken, geven we diverse types van 'betekenis' door. Een daarvan is indexicaliteit of 'sociale betekenis': wanneer we communiceren, geven we voortdurend impliciete, maar niettemin heel concrete signalen af die wat we zeggen meteen plaatsen in taalideologische conventies. 'Bourgondiër' en 'zatlap' kunnen perfect op dezelfde personen worden toegepast. Het is geen zaak van juist of niet, maar het effect van deze termen zal – afhankelijk van de situatie – dramatisch verschillen.

Moet tussentaal een (grotere) plaats krijgen in lessen Nederlands voor nieuwkomers?

Chloé Lybaert

Nieuwkomers die naar Vlaanderen verhuizen, komen terecht in een complexe taalsituatie. In Vlaanderen is er namelijk een sterk contrast tussen de focus op Algemeen Nederlands in het onderwijs aan de ene kant, en de taalrealiteit aan de andere kant. Vlamingen met het Nederlands als moedertaal spreken vaak tussentaal of dialect, terwijl nieuwkomers in de lessen Nederlands als tweede taal (NT2) Algemeen Nederlands leren. Nieuwkomers die met moedertaalsprekers willen communiceren, zullen in de lessen Nederlands bijvoorbeeld leren om 'Hoe heet jij?' te vragen, maar zullen Vlamingen die de vraag 'Hoe noemde jij?' stellen, misschien niet onmiddellijk verstaan. We moeten ons afvragen of en hoe het aanbod Nederlands als tweede taal beter kan worden afgestemd op de reële taalsituatie in Vlaanderen en op de talige noden van nieuwkomers.

Het taal- en integratiebeleid in Vlaanderen

Liesbeth Homans focust in haar beleidsnota over inburgering en integratie sterk op de kennis van het Nederlands bij nieuwkomers. Ze wil investeren in de verhoging van hun kennis van het Nederlands en wil werk maken van een behoeftedekkend aanbod. Uit onderzoek blijkt immers dat het huidige aanbod de behoeften van nieuwkomers nog niet voldoende dekt: nieuwkomers hebben onder meer behoefte aan een aanbod dat inhoudelijk meer inspeelt op hun noden, dat beter afgestemd is op de andere onderdelen in het inburgeringstraject en dat intensiever is (zie bijvoorbeeld De Cuyper et al., 2013; De Cuyper en Jacobs, 2011). In haar beleidsnota heeft Homans het echter nergens over de variëteiten – Algemeen Nederlands, tussentaal, dialect – die nieuwkomers aangeboden moeten krijgen. Tot nu toe focussen de lessen NT2 immers vrijwel exclusief op Standaardnederlands, de officiële standaardtaal in Vlaanderen, terwijl niet-standaardtalige variatie grotendeels genegeerd wordt, zeker in de lagere niveaus. Van niveau A1 ('Breakthrough') tot en met B2 ('Vantage') van het Common European Framework of Reference (CEFR) wordt volgens de opleidingsprofielen NT2 immers bijna uitsluitend aandacht besteed aan Algemeen Nederlands; pas vanaf niveau C1 ('Effectiveness') wordt 'regionaal taalgebruik' opgenomen bij luistervaardigheden.²

De sterke focus op Algemeen Nederlands heeft alles te maken met het taal- en onderwijsbeleid in Vlaanderen, waarin sterk ingezet wordt op kennis van het Standaardnederlands als voorwaarde voor maatschappelijke participatie en socio-economische promotie (zie Vandenbroucke, 2007). De klemtoon op Algemeen Nederlands is het resultaat van twee manieren van denken in Vlaanderen:

1. een monolinguale ideologie: het ideale maatschappijmodel is dat van de monolinguale of eentalige maatschappij. In Vlaanderen betekent dat dat iedereen Nederlands moet (leren) spreken, en dat er weinig tolerantie is tegenover minderheidstalen.

2. een standaardiseringsideologie: binnen die ideologie wordt verondersteld dat er maar één correct taalgebruik is, namelijk de standaardtaal. Die ideologie leidt tot intolerantie tegenover variatie: de standaardtaal is beter dan regionaal taalgebruik. In Vlaanderen betekent dat dat iedereen Standaardnederlands moet leren, niet alleen anderstaligen, maar ook moedertaalsprekers Nederlands die van thuis uit geen Standaardnederlands meegekregen hebben, maar opgevoed zijn in een dialect of tussentaal.

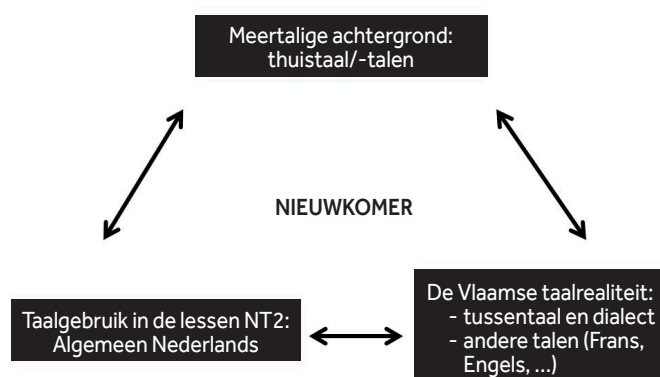
De taalrealiteit in Vlaanderen

De klemtoon op Standaardnederlands in het onderwijs verschilt sterk van wat in Vlaanderen in de praktijk gesproken wordt. Hoewel Vlamingen wel vaak Algemeen Nederlands schrijven, wordt vooral niet-standaardtaal gesproken (De Caluwe, 2009). Vroeger was dat hoofdzakelijk dialect, maar tegenwoordig is in Vlaanderen heel vaak tussentaal te horen. Tussentaal wijkt op verschillende punten af van Algemeen Nederlands. Vooral op morfologisch vlak zien we verschillen met de standaardtaal, bijvoorbeeld in het gebruik van *ge* of *gij* in plaats van *je* en *jij*, of verkleinwoorden op *-ke* in plaats van op *-je* (bijvoorbeeld *boekske* in plaats van *boekje*). De woordenschat van een tussentaalspreker is doorgaans informeel, maar dialectwoorden die heel lokaal gebruikt worden, komen er meestal niet in voor. Ook de uitspraak wijkt af van het Standaardnederlands, maar dan vooral door dialectkenmerken die zich in vrij grote gebieden manifesteren (bijvoorbeeld de Brabantse scherpe uitspraak van de korte *i* en *u*), en minder door strikt lokale dialectklanken.

Naast tussentaal en dialect zien we in Vlaanderen ook een sterke aanwezigheid van andere talen (zoals het Frans en het Engels), vooral in stedelijke contexten.

Moeilijkheden voor nieuwkomers

Nieuwkomers die in Vlaanderen Nederlands leren, bevinden zich dus in een complexe situatie en krijgen dagelijks te maken met het spanningsveld tussen hun eigen thuistaal (of thuistalen), het Nederlands dat ze leren of geleerd hebben in de lessen Nederlands als tweede taal, en het taalgebruik dat in Vlaanderen gesproken wordt:

Buiten de klas horen nieuwkomers dus een ander soort Nederlands dan erbinnen. Er zijn indicaties dat dat tot moeilijkheden en frustraties leidt. Lesgevers NT2 horen hun studenten geregeld klagen dat ze Vlamingen niet goed verstaan (Bolten, 2004), en uit enquêtes afgenomen bij nieuwkomers blijkt dat ze tijdens de lessen NT2 niet genoeg voorbereid worden op de taalrealiteit in Vlaanderen (Van de Poel en Teuwen, 2000). De gebrekkige dialect- of tussentaalkennis van nieuwkomers kan hun integratie in de maatschappij en op de arbeidsmarkt zelfs in de weg staan. Dat blijkt bijvoorbeeld uit de volgende reactie van een bedrijf op de sollicitatiebrief van een werkzoekende:

” U heeft een zeer mooi profiel, maar er is grote vrees dat uw Nederlandse talenkennis niet toereikend zou zijn op het moment dat er onderhandelingen plaatsvinden met Nederlandstaligen met een sterk accent.³

Deze werkzoekende wordt dus verweten dat hij/zij onvoldoende vertrouwd is met tussentaal en dialect.

Ook studenten aan de universiteit hebben het moeilijk. Deygers (te verschijnen) bestudeert de representativiteit van taaltests die nieuwkomers moeten afleggen om toegelaten te worden tot een universiteit in Vlaanderen. De meeste nieuwkomers die hij bevroegd heeft, geven aan moeilijkheden te hebben om de colleges te volgen, en dat heeft volgens die nieuwkomers zelf onder meer te maken met de regionale uitspraak en woordenschat van de docenten.

Ook studenten die in het buitenland Nederlands leren, ervaren moeilijkheden. Een lesgever uit Frankrijk stelt het volgende:

” Ik woon in Frankrijk en geef er Nederlands in een talenschool. Mijn leerlingen zijn Franse werknemers die voor hun werk vaak naar België moeten. Ze doen veel inspanningen om de Nederlandse taal onder de knie te krijgen en zich verstaanbaar te maken tijdens vergaderingen bijvoorbeeld. Maar wat een teleurstelling voor deze mensen! Ze weten zich geen weg met al die verschillende dialecten en vragen me zelfs of ik ze wel de juiste taal onderwijs!⁴

Lesgevers Nederlands extra muros stellen zich dan ook terecht de vraag hoe ze hun studenten het best kunnen voorbereiden op de taalrealiteit in Vlaanderen: '[A]ls we geen aandacht besteden aan tussentaal en onze studenten onvoorbereid naar Vlaanderen sturen voor een Erasmusverblijf, dan zullen ze verbaasd opkijken, of, sterker nog, in de (communicatie)problemen komen' (Diepeveen en Hüning, 2013: 85; zie ook Hilgsmann, 2010). Volgens Diepeveen en Hüning (2013:88) is het dan ook duidelijk 'dat we tussentaal als dé informele omgangstaal in Vlaanderen serieus moeten nemen'. Om leerders van het Nederlands vertrouwd te maken met tussentaal – en andere variatie binnen het Nederlands – hebben Diepeveen en Hüning meegewerkt aan de digitale leeromgeving Dutch++ (zie kadertekst).

Dutch++

Dutch++ is een mooi initiatief om cursisten Nederlands als tweede of vreemde taal kennis te laten maken met variatie binnen het Nederlands. Het is een digitale leeromgeving met een geïntegreerd pakket van informatie en oefeningen over het taalgebruik dat in het Nederlandse taalgebied te horen en te lezen valt. Er wordt op de website zowel stilgestaan bij de verschillende nationale versies van het Nederlands – Belgisch-Nederlands, Nederlands-Nederlands en Surinaams-Nederlands – als bij variatie binnen het Nederlands in de verschillende taalgebieden.

Dutch++ is bedoeld voor docenten Nederlands die er extra lesmateriaal kunnen vinden én voor studenten Nederlands die materiaal zoeken voor zelfstudie. De website werd ontwikkeld onder leiding van de afdeling Nederlands van de Universiteit Wenen, in samenwerking met verschillende projectpartners, en is vrij toegankelijk voor alle gebruikers via <https://dutchplusplus.ned.univie.ac.at/>.

Nood aan onderzoek

In Vlaanderen is er nog maar weinig wetenschappelijk onderzoek gedaan naar het Nederlands van nieuwkomers en hun opvattingen tegenover de Vlaamse taalsituatie en het NT2-onderwijs.

Er is nood aan onderzoek dat focust op:

(1) het taalgebruik van nieuwkomers: welke talen en variëteiten gebruiken nieuwkomers in hun interacties, zowel binnen als buiten de NT2-klas? Ervaren ze communicatieproblemen als ze spreken met moedertaalsprekers Nederlands of met andere nieuwkomers? Het taalgebruik van nieuwkomers, zowel binnen als buiten de NT2-klas, moet in kaart gebracht worden. In de klas moet bestudeerd worden hoe nieuwkomers communiceren met de leerkracht en met nieuwkomers met een andere taalachtergrond; buiten de klas moet het taalgebruik in gesprekken tussen nieuwkomers en moedertaalsprekers Nederlands geanalyseerd worden. In die gesprekken kan dan nagegaan worden of er communicatieproblemen optreden, hoe die veroorzaakt en hersteld worden, en hoe het onderwijs daar het best op kan inspelen.

(2) de attitudes van nieuwkomers: welke opvattingen hebben nieuwkomers tegenover de Vlaamse taalsituatie, en tegenover het taal- en onderwijsbeleid in Vlaanderen?

De voorbije jaren werden al behoorlijk wat studies uitgevoerd naar attitudes tegenover taalvariatie en het taalbeleid in Vlaanderen (zie Lybaert 2014 voor een overzicht). De informanten van die studies waren echter doorgaans moedertaalsprekers Nederlands. De attitudes van nieuwkomers tegenover de Vlaamse taalsituatie en het Vlaamse taal-, onderwijs- en integratiebeleid blijven tot op heden enigszins onderbelicht.

Door het taalgebruik en de attitudes van nieuwkomers in kaart te brengen, krijgen we een beter zicht op hun talige noden en kan het taal-, onderwijs- en integratiebeleid daar beter op afgestemd worden. Die onderzoeksvragen zijn bijzonder relevant in het huidige tijdskader, en dat om verschillende redenen:

- Westerse maatschappijen worden steeds multicultureler. Het aantal migraties naar Vlaanderen is verdubbeld tussen 2000 en 2014, met meer dan 46.000 immigraties in de loop van 2014 voor een verblijf van langer dan drie maanden.
- Tegelijk wordt, in lijn met een Europese trend, de beheersing van de nationale taal steeds meer gezien als een conditio sine qua non voor succesvolle participatie in de Vlaamse maatschappij. Dat blijkt niet alleen uit de sterke focus die wordt gelegd op taalbeheersing in de beleidsnota van Homans (zie supra), maar ook uit het feit dat het vereiste taalniveau Nederlands voor een attest van inburgering in Vlaanderen recent werd opgetild van CEFR-niveau A1 naar A2. Aangezien taal een primaire factor is om te participeren in de omgeving, kan een beter inzicht in de taalpraktijken en noden van nieuwkomers hun integratie in de maatschappij en de arbeidsmarkt alleen maar bevorderen.

Noten

1. Bijna uitsluitend, omdat bij de receptieve vaardigheden vanaf niveau B1 bij uitspraak ook een 'over het algemeen vertrouwd accent' vermeld wordt, en bij woordenschat en registeren wordt ook 'occasioneel een aanvaardbare variant' vermeld. Het is

echter niet helemaal duidelijk wat daarmee bedoeld wordt, zeker omdat vanaf C1 de term 'regionaal taalgebruik' gebruikt wordt.

2. <http://www.ond.vlaanderen.be/curriculum/volwassenenonderwijs/secundair-volwassenenonderwijs/nederlands-tweede-taal/opleidingen.htm>
3. Lezersbrief in Humo 37/3654 (14 september 2010).
4. <http://taalschrift.org/editie/86/accentloos-nederlands-niet-langer-de-norm-bij-de-vrt#comment-7634>

Literatuur

- Bolten, A. (2004), 'Zedde zot!'. Vlaamse inburgeringscursisten struikelen over tussentaal. In: *Onze Taal*, 75-9, blz. 237-238.
- De Caluwe, J. (2009), Tussentaal wordt omgangstaal in Vlaanderen. In: *Nederlandse Taalkunde*, 14, blz. 8-25.
- De Cuyper, P., M. González Garibay en L. Jacobs (2013), *Het NT2-aanbod in Vlaanderen: passend voor inburgeraars?* Antwerpen: Steunpunt Inburgering en Integratie.
- De Cuyper, P. en L. Jacobs (2011), *Het NT2-aanbod in Vlaanderen: passend voor werkenden en werkzoekenden?* Leuven: HIVA-KU Leuven.
- Deygers, B. (te verschijnen). University entrance language tests: a matter of justice. In: *Language Testing*.
- Diepeveen, J. en M. Hüning (2013), Tussentaal als onderwerp van (vreemdetalen)onderwijs. Een buitenlands perspectief. In: *Ons Erfdeel*, 4, blz. 82-89.
- Hilgsmann, P. (2010), Moet Algemeen Nederlands nog steeds als norm fungeren voor het NVT-onderwijs in Franstalig België? In: E. Hendrickx, K. Hendrickx, W. Martin, H. Smessaert, W. Van Belle en J. Van der Horst (red.): *Liever meer of juist minder? Over normen en variatie in taal*. Gent: Academia Press, blz. 215-229.
- Lybaert, C. (2014), *Het gesproken Nederlands in Vlaanderen. Percepties en attitudes van een spraakmakende generatie*. Universiteit Gent: doctoraatsverhandeling.
- Van de Poel, K. en Z. Teuwen (2000), Onkruid in mijn tuin: intensieve cursus Antwerps - intensieve cursus Nederlands? In: S. Gillis, J. Nuyts en J. Taeldeman (red.), *Met taal om de tuin geleid: een bundel opstellen voor Georges De Schutter ter gelegenheid van zijn pre-emiritaat*. Antwerpen: Universitaire Instelling Antwerpen, blz. 351-363.
- Vandenbroucke, F. (2007), *De lat hoog voor talen in iedere school. Goed voor de sterken, sterk voor de zwakken*. Geraadpleegd via http://www.coc.be/files/publications/.88/talenbeleidsnota_.pdf op 28/03/13.

Chloé Lybaert geeft Nederlandse taalvaardigheid en Nederlands als tweede taal aan de Vakgroep Vertalen, Tolken en Communicatie van de Universiteit Gent.

e-mail: chloe.lybaert@ugent.be

Dialectconstructies met de dummy *doen*

Albert Oosterhof

Dit artikel gaat over constructies waarin een infinitief gecombineerd wordt met het hulpwerkwoord doen. Ik bespreek een artikel uit 2013 van Sjef Barbiers over het gebruik ervan in verschillende dialecten en breng Barbiers' observaties in verband met gegevens over Vlaamse dialecten, met name het dialect dat gesproken wordt in het noordwesten van Oost-Vlaanderen.

Constructies zoals de volgende, die aangetroffen werden in alledaagse situaties, komen in toenemende mate voor:

” En dan doen we nog olie verversen. (uit de mond van een garagemedewerker)
Hij komt over de middag en dan doet ie zich omkleden. (uit de mond van een voorbijganger)

We kunnen *doen* hier een dummy-hulpwerkwoord noemen. Dummy's kunnen gedefinieerd worden als 'lege' woordjes, die geen eigen betekenis toevoegen. Ze kunnen bijvoorbeeld verschijnen in het taalgebruik van kinderen. Dit gebruik wordt ook wel 'perifrastisch' genoemd, wat wil zeggen dat het gaat om een werkwoordstijd 'die met een hulpwerkwoord omschreven wordt' (zie Van Dale).

Waar komt dummy *doen* voor?

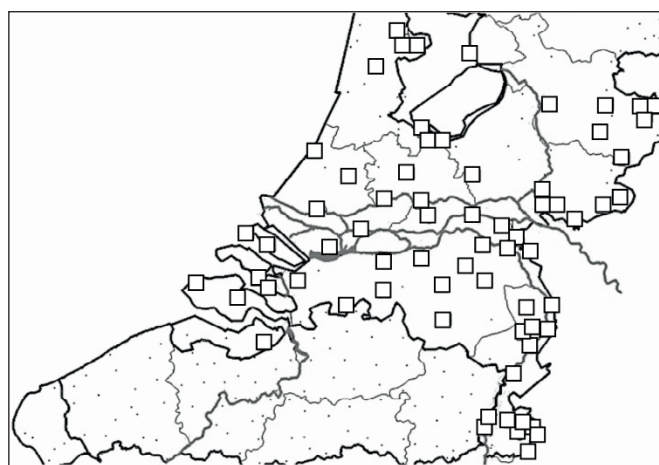
In dit artikel zullen we aandacht besteden aan dummy-hulpwerkwoorden in de dialecten. In zijn artikel *Dummy auxiliaries in Dutch dialects, L1 and L2* uit 2013 bespreekt Barbiers resultaten uit de *Syntactische Atlas van de Nederlandse Dialecten* (SAND, deel II). Hij schrijft dat er een duidelijke geografische factor is in het voorkomen van de constructie. De constructie zou groten-deels beperkt zijn tot de drie zuidelijke provincies van Nederland en helemaal niet voorkomen in het noordoosten van Nederland. De twee bovenstaande voorbeelden werden waargenomen in Zeeuws-Vlaanderen, wat in overeenstemming is met die uitspraak van Barbiers.

Barbiers voegt eraan toe dat er 'geen voorkomens zijn in (...) het Belgische deel van het taalgebied' (p. 397) en geeft de volgende voorbeeldzin:

Ik doe wel even de kopjes afwassen.

Barbiers laat een kaart zien waarin er inderdaad geen voorkomens zijn in België. Hij gebruikt vijf symbolen die corresponderen met verschillende zinstypen, maar ik geef hier een vereenvoudigde

versie van die kaart waarin ik alleen vierkantjes heb gezet. Die vierkantjes staan voor alle plaatsen waar *doen*-constructies voorkomen, waarbij ik geen rekening heb gehouden met de zinstypen.

Weergave van geografische distributie van 'perifrastisch' *doen* op basis van Barbiers' kaart (p. 398).

Emma en Tom doen buiten spelen

Barbiers' uitspraken over de geografische verspreiding zullen herbekeken moeten worden als we meer materiaal verzamelen. We hebben recentelijk een enquêteonderzoek uitgevoerd naar intuïties van sprekers van het dialect gesproken in het Oost-Vlaamse dorp Maldegem en aangrenzende gebieden (zie Oosterhof en Rys, 2016). Dat dialect is in de dialectologische literatuur bekend door het werk van Johan Taeldeman. Onze enquête ging vooral over zogenoemde 'fragmentarische antwoorden', maar in dat verband was het ook relevant om te kijken naar *doen*-constructies.

We hebben dertien Maldegemse sprekers bevraagd over onder andere de volgende voorbeelden, waarbij er een subtiel verschil is in de vraagzin:

Waar zijn Emma en Tom? Ze doen buiten spelen.

Wat doen Emma en Tom? Ze doen buiten spelen.

Het gaat om sprekers die in leeftijd variëren tussen de 33 en 71 jaar en het betreft 8 vrouwen en 5 mannen. Daarvan zijn er 7 nog woonachtig in Maldegem. De anderen wonen verspreid over West-, Oost- en Zeeuws-Vlaanderen. Daarnaast waren er 14 sprekers van andere dialecten uit het huidige Vlaanderen en Zeeuws-Vlaanderen en 4 sprekers die zichzelf identificeerden als standaardtaalsprekers (zowel Belgen als Nederlanders). De deelnemers beoordeelden bovenstaande zinnen op een schaal van 1 (volstrekt onacceptabel) tot 5 (volledig acceptabel):

	Maldegemse dialectsprekers													sprekers van andere Vlaamse dialecten en tussentaal													standaard-taalsprekers			
Waar zijn...? Ze <u>doen</u> ...	1	4	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	-	1	1	1	1	1	1	1	2	1
Wat doen...? Ze <u>doen</u> ...	1	1	3	3	4	1	1	1	2	4	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1	2	1

Dummy *doen* in Vlaanderen _ _ _ _ _

Opvallend is dat alle sprekers van andere Vlaamse variëteiten de *doen*-constructies volstrekt onacceptabel vinden, wat voor het dialect van Maldegem anders ligt. Een kleine helft van die laatste groep geeft een hogere score aan een van de zinnen. Er zijn vooral sprekers die de variant met *Wat doen Emma en Tom?* accepteren. Dat is logisch, aangezien in dat geval de antwoordzin beter aansluit op de vraagzin en het daarin gebruikte werkwoord.

De standaardtaalsprekers hebben problemen met de *doen*-constructie, maar twee van hen geven toch niet de laagste score. Dat laatste viel te verwachten, aangezien we dit soort constructies in toenemende mate tegenkomen in alledaags taalgebruik, bijvoorbeeld in sociale en andere media.

Allicht komt de constructie dus wel degelijk voor in het Belgische deel van het taalgebied, namelijk in Maldegem en omgeving. Onze resultaten tonen in eerste instantie dat sommige van de dialectsprekers de constructie tot op zekere hoogte accepteren; het is niet zo dat we de constructie waargenomen hebben in spontaan taalgebruik. Maar dat geldt ook voor (een deel van) de dialectdata in de SAND.

Het feit dat Maldegemnaren de constructie accepteren heeft allicht te maken met de ligging aan de grens met Zeeuws-Vlaanderen. De constructie wordt daar ook aangetroffen. Dat blijkt uit bovenstaande kaart en we hebben daarnaast een voorbeeld gevonden in een opname uit 1966 van het Zuidzandse dialect (Nederlandse Dialectenbank van het Meertens Instituut):

mee een eh zòmè n'n een vierkant stik iezèr zòò,
dat dee j'in de grond sett'n en dan mee een 'aomer
zòòmar steeds zitt'n eh klopp'n dat dat die snee 'èèm
dunne werd ee.

De afstand tussen Zuidzande (West-Zeeuws-Vlaanderen) en Maldegem (Oost-Vlaanderen) is relatief klein, ongeveer 14 kilometer. Allicht is er een gebied dat bestaat uit een deel van Zeeuws-Vlaanderen en een aangrenzend gebied rond Maldegem waar sprekers constructies met *doen* accepteren (en gebruiken). Vragen voor vervolgonderzoek zijn dan onder andere om welk gebied het precies gaat en hoe de constructie zich hier ontwikkeld heeft.

Ons enquêteonderzoek ging zoals gezegd vooral over 'fragmentarische' antwoorden, zoals volgende voorbeelden:

Waar zijn Emma en Tom? Buiten spelen.
Waar is papa? In de hof werken.

In andere variëteiten van het Nederlands zou eerder een antwoordzin gebruikt worden met een vervoegd werkwoord. Onze analyse (Oosterhof en Rys, 2016) is dat er in de Maldegemse constructies sprake is van weglating van een *doen*-constructie:

Waar zijn Emma en Tom? (~~Ze doen~~) buiten spelen.

In onze beschrijving maken we aannemelijk dat er een verband is tussen het vóórkomen van dit soort fragmentarische antwoorden enerzijds en het bestaan van *doen*-constructies anderzijds. Als in een dialect *doen*-constructies bestaan, dan is het mogelijk dat ze ook aanwezig zijn in fragmentarische antwoorden zoals bovenstaande voorbeelden (waarin vervolgens sprake is van weglating).

Barbiers' verklaring _ _ _ _ _

Een mogelijke verklaring voor het ontstaan en gebruik van dummy-hulpwerkwoorden is dat ze de grammaticale complexiteit van de constructie reduceren. Sprekers twijfelen soms over de juiste vervoeging. Het gebruik van het hulpwerkwoord *doen* biedt dan een oplossing, waarbij men de 'gemakkelijke' infinitiefvorm kan gebruiken en alleen het werkwoord *doen* hoeft te kunnen vervoegen:

Hij doet stofzuigen.

Barbiers pleit echter tegen een dergelijke verklaring en schrijft:

'Het feit dat de perifrastische *doen*-constructie regionaal beperkt is, suggereert dat een verklaring in termen van derivatieve complexiteit onhoudbaar is voor de dialecten. Het is niet plausibel dat volwassen sprekers in bepaalde dialectgebieden een sterkere voorkeur hebben voor de reductie van (...) complexiteit dan sprekers in andere dialectgebieden.' (p. 399)

Hij komt met een alternatieve verklaring voor het bestaan van *doen*-constructies in sommige dialecten en hun afwezigheid in andere. In de theorie die hij aanneemt (het zogenoemde Minimalistisch Programma) zijn er twee manieren om *doen*-constructies te analyseren. In de eerste versie is het zo dat *doen*-constructies en constructies zonder *doen* zoals de volgende überhaupt niet met elkaar vergeleken worden in termen van complexiteit (of 'economie').

Ik doe een boekje lezen.

Ik lees een boekje.

In Barbiers' theorie worden syntactische structuren opgebouwd met als uitgangspunt dat er een bepaalde reeks lexicale elementen beschikbaar is (de zogenoemde 'Enumeratie') om de constructie op te bouwen. Cruciaal is dat als de complexiteit van structuren vergeleken wordt, er alleen gekeken wordt naar de structuren die gemaakt kunnen worden met een bepaalde reeks lexicale elementen. De redenering zou dan zijn dat bij de eerste zin de dummy *doen* aanwezig is in die reeks en dat in de tweede zin de dummy *doen* helemaal niet aanwezig is. Het gevolg is dat de twee structuren helemaal niet met elkaar vergeleken mogen worden in termen van complexiteit.

De tweede versie is dat de dummy *doen* überhaupt geen deel uitmaakt van die 'Enumeratie'. Barbiers legt uit dat in dat geval grammaticale kenmerken zoals werkwoordstijd, getal (meervoud/enkelvoud) en persoon (eerste, tweede, derde persoon) pas later in het proces worden omgezet in de juiste vorm van het werkwoord *doen*. In dat scenario zijn volgens Barbiers de twee constructies (met *doen* en zonder *doen*) even complex. In het eerste geval moeten er zowel voor het vervoegde werkwoord *doe* als voor het werkwoord *lezen* grammaticale kenmerken omgezet worden. Dat zijn twee bewerkingen. In het tweede geval moeten er voor het werkwoord *lees* grammaticale kenmerken omgezet worden. Maar (enigszins versimpeld voorgesteld) moeten er daarnaast kenmerken geschrapt worden, omdat er maar één werkwoord is. Dat telt ook als twee bewerkingen.

In de theorie zoals aangenomen door Barbiers, zijn de twee constructies dus ofwel even complex ofwel komen ze helemaal niet in aanmerking voor zo'n vergelijking. Volgens Barbiers is daarmee verklaard dat beide constructies voorkomen in het dialectlandschap.

Vermijding van complexiteit

Toch schrijft Barbiers een verklaring in termen van complexiteit te snel af. Het is maar de vraag of het zo onwaarschijnlijk is dat sprekers in bepaalde gebieden een sterkere voorkeur hebben voor reductie van complexiteit. Er is variatie in de mate waarin dialecten op hun retour zijn. Het proces van dialectverlies zou zich bijvoorbeeld eerder en sterker voorgedaan hebben in Vlaams-Brabant en Oost-Vlaanderen dan in Antwerpen en West-Vlaanderen (zie bijvoorbeeld De Caluwe en Van Renterghem, 2011). Dat geldt echter ook voor andere delen van het taalgebied. In de ene regio scoren sprekers nog beter op vlak van dialectkennis dan in de andere regio. Dus kan het ook per dialect of gebied verschillen hoeveel twijfel er is over werkwoordsvervoeging en of er aanleiding is voor het gebruik van *doen*-constructies.

Verder is het in Barbiers' eigen voorstel minstens even onduidelijk waarom het per dialect verschilt welke derivatie de voorkeur verdient. Merk trouwens op dat Barbiers zelf ook aanneemt dat complexiteit of 'economie' bepaalt welke variant de voorkeur heeft, maar hij komt met een analyse waarin beide varianten even complex zijn of niet vergeleken mogen worden. Die analyse heeft echter als nadeel dat ze erg veel vergt van het abstractievermogen van de lezers (en auteur) van *Over taal*.

Aantrekkelijker is een analyse waarin verschillende factoren in combinatie bekeken worden. Zowel de neiging om complexiteit te vermijden (al of niet in relatie tot dialectverlies) als interne grammaticale factoren geven aanleiding tot *doen*-constructies. De vraag is welk verband er is tussen enerzijds het gebruik van die constructies en anderzijds het samenspel van conditionerende factoren in verschillende dialecten en contexten.

Literatuur

Barbiers, S. (2013), Dummy auxiliaries in Dutch dialects, L1 and L2 acquisition. In: E. Blom, I. van de Craats en J. Verhagen (red.), *Dummy auxiliaries in first and second language acquisition*. Boston/Berlin: De Gruyter Mouton, blz. 395-416.

De Caluwe, J. en E. Van Renterghem (2011), Regiolectisering en de opkomst van tussentaal in Vlaanderen. In: *Taalen Tongval* 63, blz. 61-77.

Oosterhof, A. en K. Rys (2016), Waar is je velo? Buiten staan. Over fragmentarische antwoorden met infinitieven in Maldegems dialect. In: *Nederlandse taalkunde*, 21-1, blz. 1-30.

Den Boon, C.A. en R. Hendrickx. (2015), *Dikke Van Dale Online*. Van Dale Uitgevers.

Albert Oosterhof is docent Nederlands aan de KU Leuven - campus Antwerpen.

e-mail: albert.oosterhof@kuleuven.be

Vind jij dit kunnen?

Bert Cappelle en Roland Noske

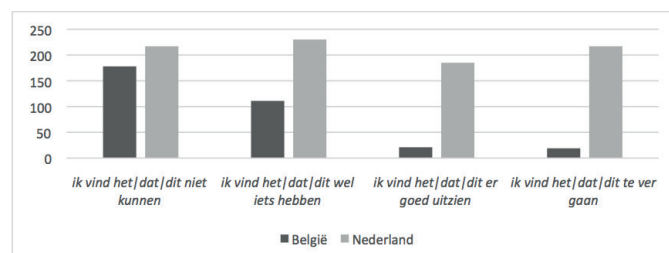
'Ik vind dat niet kunnen – razend populaire frase in gesproken en geschreven pers, maar vertel mij nu eens, Sjapelle, in termen van zinsconstructie: moet ik dat vinden kunnen?' Op deze retorische vraag gesteld door een vriend, Pieter Leenknecht, antwoordde de hier alfabetisch als eerste gerangschikte auteur: 'Ik vind dat eveneens redelijk aanzetten tot kotsen'. De coauteur, gedomicilieerd in Amsterdam, gebruikt die constructie naar eigen zeggen al minstens veertig jaar. Met z'n tweeën een bijdrage schrijven over een constructie waarover we nogal grondig van mening verschillen, komt dat wel goed? Straks wordt ons gedeelde kantoor misschien wel te klein voor ons beiden.

De constructie die we hier tegen het licht houden, betreft het werkwoord *vinden* gevolgd door een infinitief zonder *te*. Zouden we hier te maken hebben met een zoveelste verschil in taalgebruik tussen Vlamingen en Nederlanders? Doorheen de gesprekken die wij in dat kantoor van ons voeren, komen er voortdurend van die variaties aan het licht, zo bijvoorbeeld dat onze werkplek zich voor een Vlaming bij *Rijssel* bevindt maar voor een Nederlander, net zoals voor een Fransman, bij *Lille*. Of dat de *voormiddag* bij Vlamingen vóór twaalf uur 's middags valt, maar bij Nederlanders verwijst naar het voorste deel van de middag en dus duurt van het middaguur tot ongeveer 14 uur.

Zoeken in Google

Via de geavanceerde zoekfunctie van Google kunnen we zien of webpagina's uit Nederland relatief vaker de bewuste constructie bevatten dan webpagina's uit België. Hieronder geven we de resultaten weer van enkele gerichte zoekopdrachten in Google.

Het valt op dat vooral met *niet kunnen* de constructie behoorlijk vaak voorkomt in het Belgisch-Nederlands, zeker als je er rekening mee houdt dat er amper 7.6 miljoen Vlamingen (Brusselaars even meegerekend) zijn tegenover 17 miljoen Nederlanders en je er op grond daarvan van mag uitgaan dat er minder Belgisch-Nederlands dan Nederlands-Nederlands taalmateriaal voorhanden is op het internet. De populariteit van de constructie blijkt in het Belgisch-Nederlands verder sterk af te hangen van het concrete infinitiefcomplement, terwijl de constructie in het Nederlands-Nederlands geen speciale voorkeur lijkt te hebben voor deze of

gene lexicale invulling. Het lijkt er dus op dat de constructie meer typisch Nederlands dan typisch Vlaams is, maar dat ze in België toevallig wel stevig voet aan de grond heeft gekregen in twee specifieke verschijningsvormen.

Doordat de constructie beperkter is in lexicaal bereik bij Vlamingen dan bij Nederlanders, is er in het Belgisch-Nederlands eerder sprake van een paar vaste frases, niet van een erg productief schema. Maar niet alle Vlamingen houden het bij *Ik vind dat niet kunnen* en *Ik vind dat wel iets hebben*. Tijdens een panelgesprek op tv, 's avonds na de bloedige aanslagen in Zaventem en een Brussels metrostation, liet Bart Peeters zich het volgende ontvallen: 'Ik vond onze premier daar heel sterk mee omgaan.'

Voor de eerste coauteur van dit stukje klinkt dat eerder geforceerd. Het kan namelijk heel goed zijn dat er binnen Vlaanderen zelf ook verschillen in aanvaarding bestaan. Enige introspectie en summiere bevraging laten zien dat het West-Vlaams de constructie niet toelaat. Enkel een *dat*-zin is mogelijk.

Nogal vaste vorm

Naast meer of minder lexicale vrijheid is er ook de kwestie van de syntactische mogelijkheden. Wanneer de hierboven vermelde vriend, ook West-Vlaming maar wel kosmopoliet, zich afvraagt, 'moet ik dat vinden kunnen?', speelt hij bewust met de als beperkt gevoelde mogelijkheden van die constructie. Er is een duidelijke voorkeur om *vinden* te gebruiken als vervoegd werkwoord in een hoofdzin. Op Google komen er in Belgische webpagina's slechts twee gevallen voor met *vinden kunnen* in een bijzin, en in één daarvan gebruikt de schrijver aanhalingstekens, alsof hij of zij wil laten zien dat daar misschien iets vreemd mee aan de hand is. Dit voorbeeld geven we hier, met rechtzetting van enkele tikfoutjes:

” Ik vind dit ook kunnen, en met mij vele anderen die dit 'vinden kunnen'.

In Nederlandse webpagina's vinden we acht dergelijke zinnen met *vinden kunnen* in zo'n onderschikking. Dat zijn er ook niet bijzonder veel, en te weinig om aan te nemen dat de constructie in Nederland niet alleen lexicaal maar ook syntactisch wat flexibeler is dan in Vlaanderen. Dat geldt ook voor deze zoekresultaten in Google:

” ‘wel iets vinden hebben’ (niet vervoegd, of vervoegd in bijzin)
Belgische webpagina's: 10 treffers
Nederlandse webpagina's: 18 treffers

De volgorde is hier wellicht ook een struikelblok, want sommige taalgebruikers, zo te zien vooral in Vlaanderen, houden de delen van het complement graag bijeen, zoals in dit voorbeeld:

” In het bruin met oranje dat we vroeger verafschuwden, en nu wel 'iets hebben' vinden. [uit België]

Voor 'te ver vinden gaan' zijn er dan weer heel wat meer treffers op Nederlandse websites: 308, tegenover slechts 21 op Belgische websites.

Vernederlandst Latijn

De constructie in *Ik vind dat kunnen* is bij wie op school Latijn heeft gehad, bekend onder de naam *accusativus cum infinitivo*, of kortweg *aci*. Een voorbeeld dat men zich misschien van school nog herinnert, is *Ceterum censeo Carthaginem esse delendam*. In het Nederlands klinkt dit als 'Overigens meen ik dat Carthago moet worden vernietigd', of met een zo letterlijk mogelijke vertaling: 'Overigens meen ik Carthago moetende worden vernietigd te zijn', maar dat kunnen we natuurlijk niet zo zeggen in onze taal.

In het Nederlands zijn *aci*-constructies namelijk beperkt tot (sommige) waarnemingswerkwoorden, zoals in *Ik zag hem werken*, *We horen haar zingen* en *Ze voelde het kindje bewegen* (maar *Ik ruik hier iets aanbranden* is wat vreemd, en *Ik proef de wijn openbloeien* lijkt al helemaal uitgesloten) en tot constructies met zogenaamde causatieve werkwoorden als *laten* en *doen*, zoals in *Ik liet hem werken*. Algemeen wordt aangenomen dat deze beperking dateert uit het allereerste Germaans. De zeldzame voorbeelden van *aci*-constructies met andere werkwoorden, zoals in het spreekwoord *Ieder denkt zijn uil een valk te zijn*, vinden hun kunstmatige oorsprong in het Latijn. Zij zijn vergelijkbaar met de vele door het Latijn beïnvloede *aci*-constructies bij de zeventiende-eeuwse schrijver P.C. Hooft, die geen Nederlands schreef, maar vernederlandst Latijn.

Innovatie

Vinden is ook een werkwoord van waarneming in *Ik vond haar jas aan de kapstok hangen*. De eerste coauteur van dit stukje vindt dat geen goede zin in het hedendaags Belgisch-Nederlands, maar dit gebruik van *vinden*, voor een concrete, objectieve observatie, komt wellicht in de gehele geschiedenis van het Nederlands voor, ook in Vlaanderen. In de Middelnederlandse Arthurroman *Walewein*, een product uit het graafschap Vlaanderen, treffen we bijvoorbeeld deze zin aan:

” ‘Daer so vant hi up die aerde liggen tswaert metten tween ringhen’ ('Hij vond daar het zwaard met de twee ringen op de aarde (liggen)')

Zoals we hebben gezien, treffen we in het moderne Nederlands, en dan vooral in het moderne *Nederlands*-Nederlands, ook *aci*-zinnen aan met *vinden* als werkwoord van subjectieve waarneming, met de betekenis 'van mening zijn'. Het subjectieve gebruik van *vinden* in een *aci*-constructie is een innovatie ten opzichte van eerdere stadia van het Nederlands. Meestal is er dan toch ook nog sprake van een concrete waarneming, zoals in *Ik vond haar raar kijken*.

Behalve in een *aci* kan *vinden* ook voorkomen in een constructie met een bepaling van gesteldheid, zoals in *Ik vind haar aardig*. In dat geval is subjectiviteit verplicht, blijkens de quasi-onmogelijkheid van *Ik vind Marie langer dan Piet* – het verschil in lengte tussen twee mensen kunnen we bezwaarlijk beschouwen als het voorwerp van een subjectieve beoordeling. Wat blijkt nu met betrekking tot Belgisch-Nederlands? De subjectieve betekenis van *vinden* blijft in deze variant van het Nederlands over het algemeen beperkt tot deze constructie met een bepaling van gesteldheid. Maar voor de *aci*-constructie heeft de betekenisuitbreiding van *vinden* met subjectiviteit in het Belgisch-Nederlands kennelijk niet, of slechts gedeeltelijk, plaatsgevonden. Daarmee komt trouwens ook naar voren dat de constructie met een bepaling van gesteldheid, die in Vlaanderen dus wel voorkomt, niet kan zijn afgeleid van de *aci*-constructie. Dat *Ik vind haar aardig* geen verkorting kan zijn van een *aci*-constructie blijkt ook hieruit dat je zelfs in het Nederlands-Nederlands *vinden* niet kunt combineren met *zijn* in de *aci*-constructie: **Ik vind haar aardig (te) zijn* is ook buiten Vlaanderen volstrekt onmogelijk.

Overigens blijft de eerste coauteur van mening dat de *aci*-constructie met *vinden* moet worden vernietigd. De tweede coauteur vindt die constructie gewoon kunnen.

Bert Cappelle en Roland Noske zijn allebei docent en onderzoeker aan de Universiteit van Rijsel/Lille.

e-mail: bert.cappelle@univ-lille3.fr en roland.noske@univ-lille3.fr

De studenten, ze kunnen niet meer schrijven

Fleur Deboutte

Met de regelmaat van de klok verschijnen er allerlei rampberichten over in de kwaliteitsmedia: de studenten, ze kunnen niet meer schrijven, mijnheer. De studenten in het hoger of universitair onderwijs blijken het te presteren om de meest schokkende dt-fouten te maken, of om hun professoren en docenten te overstelpen met schabouwelijk geschreven e-mails. Onder zo veel taalmisbruik kan natuurlijk geen enkele docent onverschillig blijven, en dus moeten er dan opiniestukken worden geschreven, of voorstellen worden gedaan om de rampspoed zo snel mogelijk af te wenden. Gelukkig weten veel van die opiniestukschrijvers precies de schuldige aan te duiden van al die ellende: de leerkrachten Nederlands – en bij uitbreiding die van Frans en Engels en Duits – hebben de zaak zomaar de zaak gelaten. Ze hebben de leerlingen niet genoeg gedruild met al die spelling- en schrijfgeregels! Als oplettende lezer merkt u al dat ik met de klachten van die moraalridders niet al te hoog oploop: het is dan ook moeilijk om een spellingklager serieus te nemen die in een eigen syllabus een hoofdstuk wijdt aan 'de val versnelling'. Dat neemt natuurlijk niet weg dat er ook in mijn elektronische postbus wel eens interessante e-mailtjes van studenten terug te vinden zijn. Zo word ik regelmatig met de voornaam aangesproken, krijg ik weleens een 'hallo' of 'hey' voor de kiezen, of schrijft er weleens eentje 'ik wil graag naar u les kome'. Over zo veel enthousiasme en jovialiteit kan ik in alle eerlijkheid alleen maar tevreden zijn, maar het gebrek aan registerinzicht bij die studenten is toch vrij opvallend. Nochtans zou het oneerlijk zijn om alleen de studenten daarop aan te spreken: van dat gebrek aan registerinzicht heeft namelijk onze hele maatschappij heel wat last.

Zo kreeg ik bijvoorbeeld ruim een maand geleden een dikke enveloppe in de bus. Het was een nieuwe bijlage bij de polis voor mijn hospitalisatieverzekering, vergezeld van een piepklein briefje, ter grootte van een postkaart. Op dat briefje stond: 'Hallo Fleur, In bijlage de extra papieren voor uw hospitalisatieverzekering. Groetjes, Sandra'. De Belgisch-Nederlandse 'in bijlage' zie ik hier maar even door de vingers. Maar de bijzonder informele aanspreking en groet vond ik wel wat storend: ik heb Sandra namelijk nog nooit gezien, en ik heb nog nooit een woord met haar gewisseld. Bovendien was ik er helemaal niet van op de hoogte dat er aan mijn verzekering een extra clausule zou worden toegevoegd. Het korte briefje liet me dus achter met heel wat vraagtekens – niet in het minst de vraag of ik zonder het te weten een stalker achter me aan had gekregen, die mij beter leek te kennen dan ik haar. Jammer genoeg was dat zeker niet de eerste keer dat ik zo'n informele brief kreeg van een serieus bedrijf. Soms lijkt het wel alsof mijn notaris de enige is die nog de tegenwoordigheid van geest heeft om een brief aan mij te beginnen met 'Geachte mevrouw Deboutte'. Al moet ik ook weer toegeven dat de 'Hoogachtend verblijven wij' aan het einde van die brieven me opnieuw in twijfels achterlaat. (Waar verblijft u, mijnheer de notaris? En waarom moet ik dat weten?)

Het register in zakelijke communicatie zorgt dus voor heel wat wrevel: de taaladviesfora lopen immers over van de geïrriteerde lezers die met *mijnheer/mevrouw* en *u* willen worden aangesproken, terwijl dat niet gebeurt. Anderzijds lijken veel schrijvers van brieven en e-mails het heel moeilijk te vinden om de juiste toon

aan te slaan. Dat is zo voor studenten, maar dus zeker ook voor professionals, zoals mocht blijken uit het voorbeeld hierboven. In de communicatie die bedrijven uitsturen, kunnen we twee patronen herkennen: (1) er zijn bedrijven die rigoreus voor een bepaald register kiezen, en het volhouden in al hun communicatie, en (2) er zijn bedrijven die flexibeler omgaan met de keuze voor een bepaald register. Beide keuzen kunnen tot irritatie leiden bij de lezer, maar om verschillende redenen.

De speelse en de serieuze afzender _ _ _ _

In die eerste categorie van bedrijven kiezen sommige er ten eerste voor om hun klanten radicaal en zonder voorafgaande interactie te tutoyeren. Een goed voorbeeld van zo'n bedrijf is IKEA: het bedrijf benadert alle klanten met een vrolijk *Hej*, waarna de lezer consequent aangesproken wordt met *jjj* en *je*. Dat past in de door en door Zweedse en vriendelijke filosofie van het bedrijf: in Zweden wordt alleen de koning nog gevousovoyeerd, hij krijgt dus nog het woordje *ni* te horen. Aan die familiale schrijfstijl kunnen sommigen zich bijzonder ergeren: ze vinden de informele toon onrespectvol en weinig professioneel. Anderen appreciëren die insteek net, en vinden dat de informele toon past bij het imago van het bedrijf. Aan het andere einde van het registerspectrum vinden we de bedrijven die hun klanten systematisch erg formeel benaderen. Meestal bevinden die bedrijven zich in de juridische sector: zo hebben notarissen, advocaten en octrooigemachtigden een

handje weg van formeel Nederlands. Hun klanten worden steeds aangesproken met *Geachte*, ze maken nooit een fout tegen de *u*-vorm, en meestal eindigen hun brieven met *Hoogachtend* – al duikt die archaïsche formulering *Hoogachtend verblijven wij* dus ook wel eens op. Daarover bestaat bij de gevestigde gebruiker van de taaladviesfora heel wat minder irritatie: ze schuiven die zakelijke correspondentie graag naar voren als een voorbeeld van hoe het wel moet. Toch zijn er ook tegengeluiden te horen: die brieven en e-mails bevatten vaak heel archaïsche taal, en worden door sommigen ook als te formeel beschouwd. Kortom, bij deze consequente bedrijven draait de receptie van hun taalgebruik om een kwestie van smaak. Sommigen hebben het het liefst zo formeel mogelijk, anderen vinden dat het gerust wat informeler kan.

De verwarde afzender

In de tweede categorie van bedrijven duiken er grotere problemen op. Zij gaan namelijk flexibel om met de registerkeuze, wat betekent dat er meer ruimte ontstaat om fouten te maken. In deze categorie vallen ook onze onfortuinlijke studenten: zij schrijven vaak e-mails die wisselen in register. Het valt dan vaak niet mee om de goede keuze te maken. Bij de keuze voor een bepaald register stellen zich doorgaans twee grote uitdagingen. Ten eerste plaatst de aanspreking vele schrijvers voor problemen. Velen hebben immers niet begrepen dat woorden als *Geachte* en *Beste* bijvoeglijke naamwoorden zijn, en bijgevolg dus nog een zelfstandig naamwoord achter zich nodig hebben. Na *Geachte* kan alleen *heer* of *mevrouw* volgen, eventueel aangevuld met de achternaam van de ontvanger. Na *Beste* kan de schrijver twee kanten op: ofwel kiest hij/zij voor *mijnheer/mevrouw* met een eventuele achternaam, ofwel volgt na *Beste* de voornaam van de ontvanger. De formulering met *Beste + mijnheer/mevrouw* is niet erg gebruikelijk in zakelijke brieven, maar heeft steeds meer ingang gevonden in de zakelijke e-mail. Daar voelden schrijvers wellicht de noodzaak om ietsje minder formeel te schrijven (vanwege het medium) en dus om *Geachte + heer/mevrouw* achterwege te laten, terwijl ze toch de ontvanger beleefd wilden aanspreken. Een ontvanger met de voornaam aanspreken, kan alleen wanneer schrijver en lezer elkaar goed kennen. Bovendien is het bij sterk hiërarchische relaties, zoals die tussen een professor/docent en een student, of die tussen een directeur en een werknemer, aangewezen om de meest hooggeplaatste persoon het initiatief te laten nemen tot het gebruik van voornamen in de correspondentie. De tweede uitdaging bij registerkeuze is de beleefdheidsvorm in het Nederlands. Zo schrijven we in informele correspondentie *jij* en *je* in het Standaardnederlands, terwijl de *u*-vorm juist is in formele correspondentie. Dat valt voor de schrijvende Vlaming vaak niet mee: doordat de Vlaamse tussentaal *u* ook wel gebruikt

als informele objectsvorm van het persoonlijk voornaamwoord, laten schrijvers zich geregeld verleiden tot een informelere toon dan nodig of wenselijk is. Bovendien hebben mijn studenten bijvoorbeeld wel eens geklaagd dat *jij* en *je* toch veel formeler klinken dan *u*. Het is dus zeker niet eenvoudig voor zulke schrijvers om de juiste aanspreekvorm te kiezen, en vooral, om die ook vol te houden. Het spreekt voor zich dat lezers zich gemakkelijk ergeren aan die wisselende registers in een tekst, of aan een schrijver die al te snel voornamen of een informeler persoonlijk voornaamwoord gebruikt.

Jij of u?

Studenten krijgen over hun taalgebruik heel wat commentaar te slikken, maar in sommige gevallen kan de kritische commentator de hand maar beter in eigen boezem steken. Het is immers duidelijk dat niet alleen studenten worstelen om de juiste toon te vinden voor hun geschreven communicatie. Zo stelt de beleefdheidsvorm in het Nederlands, door de invloed van het Verkavelingsvlaams, ook andere schrijvers wel eens voor problemen. Maar ook de verschillende aanspreekvormen kunnen voor verwarring zorgen, zeker wanneer een hiërarchische relatie eenzijdig of fout geïnterpreteerd wordt. Bovendien is zelfs een erg consequente keuze voor een bepaald register geen vrijgeleide voor mogelijke irritatie bij de lezer: de een leest graag een erg formele brief, de ander heeft het liever informeler. Ondanks de vrij duidelijke richtlijnen over zakelijke correspondentie, lijkt het wel alsof we collectief in de war zijn over de beleefdheidsvormen in het Nederlands. En het valt nog maar af te wachten of we daarover in de komende jaren een consensus zullen bereiken.

Fleur Deboutte is als praktijkassistent verbonden aan de afdeling Nederlandse Taalbeheersing van de KU Leuven, en als docent Nederlands aan de UCLL (University Colleges Leuven-Limburg).

e-mail: fleur.deboutte@kuleuven-kulak.be

Emoji voor Dummies: multimodaliteit in digitale communicatie met 144 pixels

Lieke Verheijen

Emoji zijn een essentieel onderdeel van communicatie in onze digitale wereld. Je ziet de blijde, boze, bange, lachende, huilende, kussende, verliefde, verdrietige en gefrustreerde gele gezichtjes overal. Je kunt je onschuldig opstellen door een emoji-engeltje met een aureool te verzenden. Dat iets of iemand cool is, toon je met een emoji die een zonnebril draagt. En schaamte voor een onhandige opmerking maak je zichtbaar met een emoji die bloost. Een chatgesprek zonder emoji is tegenwoordig bijna ondenkbaar, vooral voor de digital natives, jongeren die opgegroeid zijn met moderne media.

Updates

De afgelopen tijd zijn er veel ontwikkelingen geweest in de wereld van emoji. Zo was er media-aandacht voor de multi-etnische emoji die WhatsApp vorig jaar uitbracht. Voor meer etnische diversiteit kwamen er toen andere tinten naast de standaard blanke huidskleur. Een paar maanden later kwam de nieuwste versie van WhatsApp uit. Met meer categorieën en talloze nieuwe emoji, waaronder een peinzend gezicht, robot, leeuw, eenhoorn, taco, hotdog en veel vlaggen.

Ook Facebook heeft emoji een prominente plek gegeven, met de introductie van *reactions*. Deze vijf reactie-emoji zijn een aanvulling op de *like*-knop. Ze geven gebruikers de mogelijkheid om ten opzichte van een *posting* liefde, lachen, verbazing, verdriet en boosheid te uiten.

Recentelijk berichtten allerlei nieuwsbronnen over onderzoek naar emoji waaruit bleek dat het gebruik verschilt per land. Op Hawaï verzenden ze – niet verrassend – veel surfers, palmbomen en cocktails. Frankrijk maakt zijn reputatie als *le pays d'amour* waar: ze sturen veel hartjes. Nederlanders houden blijkbaar wel van een feestje: ze gebruiken graag emoji die alcohol en feest uitbeelden. De *tears of joy*-emoji, de smiley die huult van het lachen, wordt wereldwijd het vaakst gebruikt. Deze werd vorig jaar in Engeland zelfs tot 'woord van het jaar' uitgeroepen. Het is duidelijk: emoji zijn *hot*. Maar waarom gebruiken we ze nou zo graag?

Emoticons en kaomoji

De voornaamste reden om emoji te gebruiken is om digitale communicatie te verduidelijken of te nuanceren. Ze helpen ons om beter emotie, stemming en toon over te brengen. Emoji helpen om te compenseren voor spraakelementen die ontbreken bij geschreven taal. Bij schrift ontbreken zogenaamde 'paralinguïstische elementen', zoals nadruk, intonatie en volume. Tevens ontbreekt het aan non-verbale signalen, zoals lichaamstaal

en gebaren. Deze elementen zijn cruciaal om kenbaar te maken wat je bedoelt en voelt. Bij gesproken taal brengen we emoties over zowel door *wat* we zeggen, als door *hoe* we dat zeggen en door de lichaamstaal en gezichtsuitdrukkingen die we daarbij gebruiken.

Om te compenseren voor het gebrek aan nadruk en volume, kun je talige middelen inzetten. Je kunt letters herhalen, dan spreken we van reduplicatie (*superrrr, moooooooooii*). Je gebruikt extra hoofdletters (IK HEB ENORME HONGER). En/of je herhaalt leestekens, met name uitroepetekens en vraagtekens (*nee!!!!, ??,*). Natuurlijk is een combinatie ook mogelijk (HEEEY!!).

Om te compenseren voor ontbrekende intonatie, gezichtsuitdrukkingen en gebaren hebben we visuele middelen tot onze beschikking. In de jaren 80 van de vorige eeuw werden emoticons of smileys uitgevonden: gezichtjes die zijn samengesteld uit typografische tekens, zoals :-), :D, :p, ;) en xD. Deze symbolen lees je door je hoofd een kwartslag te draaien. In Japan, daarentegen, was het gebruik van *kaomoji* populair, bv. (o_O), ^_^), (≧▽≦)♡, o(≧▽≦)o, (*^.*), ٩(๖益6)٩. Fijn aan deze gezichtjes is dat je ze gewoon horizontaal kunt bekijken, maar ze zijn wel moeilijker te maken omdat er meer typografische tekens nodig zijn. Tegenwoordig hebben we dus emoji. Deze kleine afbeeldingen zijn ook van origine Japans, waar ze eind twintigste eeuw werden uitgevonden. Naast het schematisch uitdrukken van emoties zijn er allerlei emoji die objecten, activiteiten en gebeurtenissen verbeelden. De diversiteit is groter dan bij emoticons en kaomoji.

Talige functies

Emoji hebben de potentie om extra emotie of betekenis toe te voegen aan digitale communicatie. In de taalwetenschap bestaan hier allerlei theorieën over. In termen van conversatieanalyse functioneren emoji als volgt: ze laten ontvangers gespreks-elementen zoals toon en emotie beter begrijpen, zodat ze berichten beter kunnen interpreteren. Emoji maken gesprekken levendiger en speelser – denk bijvoorbeeld aan de drol met oogjes

of het spookje. Verder dienen ze soms als ‘fatische uitdrukking’: ze kunnen een gesprek in stand houden als je niks meer te zeggen hebt.

Pragmatisch gezien zijn emoji het middel bij uitstek om spraakkenmerken als sarcasme en humor uit te drukken, bv. door een emoji met een tong. Ze zijn handig voor verzenders van digitale berichten om hun gevoelens beter uit te drukken, dus om de waargenomen emotionele lading van hun berichten in de hand te houden. Tegelijkertijd brengen emoji de ‘illocutionaire kracht’ over – je communicatieve bedoeling. Ook specificeren ze de ‘propositionele inhoud’ (wat je typt) of je attitude daarover (wat je daarvan vindt). En ze kunnen talige handelingen verzachten, zodat de ontvanger geen gezichtsverlies lijdt.

Vanuit de communicatietheorie kun je emoji zien als visueel materiaal dat de communicatie tot een hoger, meer holistisch niveau tilt, door de toevoeging van non-verbale elementen aan verbale berichten. Ze kunnen ook helpen om relaties te onderhouden en voort te zetten via digitale communicatie. Ten slotte gebruiken we emoji om miscommunicatie of irritatie te voorkomen. Zo maakt een simpele knipoogemoji, die aangeeft dat je een talige uiting niet serieus bedoelt, een wezenlijk verschil.

Visuele verrijking

In digitale communicatie combineren we emoji dikwijls met tekstuele uitingen, als in (1)–(4). Op die manier verrijken ze onze geschreven taal. Om er extra nadruk op te leggen, kun je ze herhalen (2).

- (1) superleuk jurkje gekocht!
- (2)   hahaha
- (3) wat eten we vnv, frietjes   ?
- (4) thnx man echt enorm bedankt

De voorbeelden tonen dat er geen regels zijn over wáár een emoji binnen een zin of uiting geplaatst moet worden. Hierin heeft de gebruiker grote vrijheid: begin, midden, einde – alles is mogelijk.

OMG Shakespeare

De verrijking van tekst door emoji zien we ook bij moderne versies van klassieke literatuur. Zo is er de *OMG Shakespeare*-reeks.¹ Shakespeares beroemde toneelstukken zijn ‘vertaald’ in chatgesprekken met emoji, om ze toegankelijker te maken voor de jeugd. Titels als *srsly Hamlet*, *YOLO Juliet*, *Macbeth #killingit* en *A Midsummer Night #nofilter* ontketenden een storm van kritiek onder Britse academici. Heiligschennis, vanuit hun optiek.

Fragment uit YOLO Juliet: *infantiel of innovatief?*

Vervanging

Verder kunnen we emoji gebruiken in plaats van tekstueel materiaal. Dit blijkt ook uit het fragment uit YOLO Juliet, in de zinnen *I just followed my [heart]* en *I swear on the [moon]*. Ze kunnen verschillende talige elementen vervangen, namelijk een woord (5)–(6), woordgroep (7)–(8) of zelfs hele zin (9)–(10).

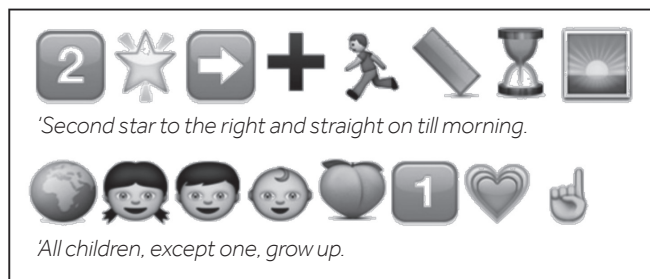
- (5) Heb je mn gezien? (rugzak)
- (6) enorme zin in (chocolade)
- (7) Kom er zo aan (met de auto)
- (8) eerst ff net gesport (in bad)
- (9) ? ? (Zullen we voetballen of basketballen?)
- (10) (Ik hou van je)

Bovendien gebruiken we emoji ter vervanging van interpunctie. In digitale communicatie dienen leestekens vooral een pragmatisch doel: ze markeren het einde van een zin of zinsdeel. Als op deze pauzes echter al een emoji staat, hebben punten en komma's retorisch gezien geen toegevoegde waarde zoals in (4), (8).

Waarom zouden we dan moeite doen om een extra knopje in te drukken? Naast ineffectiviteit speelt esthetiek mogelijk een rol bij het weglaten van leestekens naast emoji.

Emoji Dick

De vervanging van tekst door emoji is terug te vinden in literaire bewerkingen. Enkele boeken zijn compleet vertaald naar emoji. Bijvoorbeeld *Wonderland*, *Neverland* en *Pleasureland*: vertalingen van *Alice in Wonderland*, *Peter Pan* en *Pinocchio* in tienduizenden emoji.² Deze kunstwerken zitten vol met beeldschrift, woordspelingen, rebussen, visuele metaforen en cryptogrammen.

Zinnen uit Neverland

De emoji-interpretaties, gepresenteerd op enorm posterformaat, zijn bedoeld als visuele hulpmiddelen. De kunstenaar adviseert om ze naast de originele tekst te lezen, voor een intensere beleving. Het zou de verbeelding stimuleren.

Ook is er *Emoji Dick*, een vertaling van *Moby Dick*.³ Deze is door *crowd sourcing* en *crowd funding* ontstaan: honderden mensen hebben online meegeholpen. Ze bedachten voor elke zin drie vertalingen, waaruit de meest geschikte werd gekozen. Vaak leidde dit echter tot obscure emojireeksen.

Een enthousiasteling begon een Kickstarter-project om de hele Bijbel te vertalen in emoji.⁴ Helaas haalde hij het benodigde budget niet op. Dit toont een interessante verschuiving van het verbale naar het visuele. Een aantal jaar geleden werd er namelijk een Bijbel gepubliceerd in sms-taal, de *SMS-BBL*. Emoji zijn onmiskenbaar karakteristiek voor hedendaagse digitale communicatie.

Rebus

De populariteit van emoji heeft geleid tot vertaalhulp. Een greep uit het aanbod: het online woordenboek *The Emoji Dictionary*, de zoekmachine *Emojipedia*, het boek *How to Speak Emoji* en de app *SpeakEmoji*. Hoe nuttig deze hulpmiddelen in de praktijk zijn, is nog maar de vraag. Veel emoji kun je namelijk op meerdere manieren interpreteren. Een emoji die rookwolkjes uit zijn neus blaast, bijvoorbeeld, kan verontwaardiging of triomf uitdrukken. En een emoji met een mondkapje kan ziekte of walging uitdrukken. Het verschilt per gebruiker welke betekenis hij/zij toeschrijft

aan bepaalde emoji. Zelfs als zo'n hulpmiddel alle mogelijke betekenissen van een emoji op een rijtje zet, is het nog zaak om zelf de bedoelde betekenis te selecteren. Emoji zijn misschien grotendeels iconisch: ze hebben een gangbare betekenis die voor de hand ligt uitgaande van hun vorm. Niettemin zijn ze veelzijdig, flexibel en subjectief: vaak hebben ze ook meer subtiele betekenissen. Mensen van verschillende leeftijden of uit verschillende landen kunnen ze anders opvatten en gebruiken, afhankelijk van hun associaties met de kleine afbeeldingen.

De rebusachtige kwaliteit van emoji staat centraal in het mobiele spelletje *Guess the Emoji*. Hierbij probeer je een reeks emoji te ontcijferen, die uitdrukkingen, songteksten of citaten verbeelden. Dit kan nog knaplastig zijn, want de meeste emoji zijn niet gebonden aan een enkele betekenis. De interpretatie is niet universeel, maar contextueel, cultureel en persoonsgebonden. Bepalend zijn zowel de talige context als de sociale context, evenals culturele en persoonlijke conventies. Hoewel we emoji vaak gebruiken om miscommunicatie te voorkomen, kunnen ze toch verwarring veroorzaken als er een mismatch is tussen de conventies van de verzender en ontvanger.

Cultuurfenomeen

Hun oorspronkelijke gebruik van visuele toevoegingen aan schriftelijke communicatie hebben emoji inmiddels overstegen. Ze lijken een beeldtaal op zichzelf, vergelijkbaar met hiëroglfen in vroeger tijden. Creatievelingen vertaalden literatuur in emoji, maar ook songteksten (bv. Beyoncé's *Crazy in Love*, Katy Perry's *Roar*) en films (bv. Disney's *Aladdin* en *Frozen*). In dit jaar van Jheronimus Bosch (2016) is ook *The Garden of Emoji Delights* het vermelden waard, gebaseerd op zijn wereldberoemde *The Garden of Earthly Delights*.⁵

Emoji zijn niet alleen een cultuurfenomeen op zichzelf, maar ook een uiting van een bredere cultuurverandering, waarbij visuele of multimodale communicatie steeds belangrijker wordt dan verbale. Dit uit zich in sociale media ook in 'stickers'. Deze ingebedde afbeeldingen kunnen net als emoji van alles voorstellen. Voordeel is echter dat ze niet gebonden zijn aan een limiet van 144 pixels en 18 bytes: het zijn *next-level emoji*. Nog een manifestatie van de overgang van verbaal naar multimodaal is de populariteit van visuele sociale media als Instagram en Snapchat. Die zijn gericht op het uitwisselen van foto's; geschreven taal is er van ondergeschikt belang. Kortom, in digitale communicatie zijn emoji niet de enige manifestatie van visueleiteit.

Digi-taal

Multimodaliteit is dus alomtegenwoordig in sociale media. Emoji en emoticons zijn hier visueel kenmerkend voor. Andere multimodale kenmerken zijn het integreren van hyperlinks, foto's, geluidsbestanden of video's in de tekst. Maar ook het taalgebruik wijkt veelvuldig af van het 'officiële' Nederlands:

” Hoi! Oo gelukkig, je hebt hem vast gehaald ;-)! Jaa bevalt goed, maar wel een stuk pittiger;-) ok succes met leren maar geniet vooral van je vrije tijd! xxx

jij komt duz he:P
haha, ik probeer het!
moooooooooooooi:D
krijg volgnede week tatoe

Jeejjj. Level 101!! <http://t.co/8563jdqH>
@myraurbanus ah, en nu de naam :) Mooi hoor!! Cute pic!!

Dit sms'je, chatfragment en deze tweets zijn voorbeelden van digi-taal, een taalvariant die jongeren vaak gebruiken bij informele communicatie via nieuwe media. Digi-taal bevat afwijkingen van de standaardtaalnormen op verschillende schrijfniveaus. Wat betreft spelling zien we veel fonetische spellingen, afkortingen, symbolen en onconventionele interpunctie. Een grammaticaal kenmerk zijn omissies: het weglaten van woorden. Qua woordgebruik vallen de Engelse woorden op. In mijn promotieproject onderzoek ik de wondere wereld van deze digi-taal. Communicatieve innovaties in nieuwe media zijn er dus niet alleen op het non-verbale niveau, maar zeker ook in verbale aspecten. Onze taal blijft zich ontwikkelen, niet het minst in informele digitale contexten.

Conclusie

We hebben gezien dat emoji zowel taalverrijkend als taalvervangend inzetbaar zijn. Soms vervangen ze woorden of zinnen, maar meestal zijn ze een aanvulling daarop. Sommige mensen keuren emoji af: ze zouden een teruggang zijn naar de picturale communicatie die vroegere beschavingen gebruikten. Persoonlijk bekijk ik het liever van de positieve kant. Emoji zijn een pragmatische manier om de talige beperkingen van ons schrift te passeren, door het benutten van de technologische mogelijkheden van nieuwe media. Het multimodaal maken van verbale communicatie helpt om duidelijkheid en nuance aan te brengen in digi-taal en biedt allerlei creatieve vrijheid. Als een foto inderdaad meer zegt dan duizend woorden, dan kun je stukken effectiever communiceren door je tekst aan te vullen met emoji.

Noten

1. <http://www.penguinrandomhouse.com/series/OGS/omg-shakespeare>
2. <http://joehale.bigcartel.com>
3. <http://emojidick.com>
4. <https://www.kickstarter.com/projects/1973395269/the-bible-translated-into-emoticons>
5. <https://vimeo.com/109645144>

Literatuur

Dresner, E. en S.C. Herring (2010), 'Functions of the nonverbal in CMC: Emoticons and illocutionary force'. In: *Communication Theory*, 20(3), blz. 249-268.

Kelly, R., en L. Watts (2015), Characterising the inventive appropriation of emoji as relationally meaningful in mediated close personal relationships. In: *Proceedings of ECSCW Workshop on Experiences of Technology Appropriation: Unanticipated Users, Usage, Circumstances, and Design*.

Lebeduska, L. (2014), Emoji, emoji, what for art thou? Harlot: A Revealing Look at the Arts of Persuasion, 12. <http://harlotofthearts.org/index.php/harlot/article/view/186/157>.

Stark, L. en K. Crawford (2015), 'The conservatism of emoji: Work, affect, and communication'. In: *Social Media + Society*, 1(2), blz. 1-11.

Verheijen, L. (2016), 'De macht van nieuwe media: hoe Nederlandse jongeren communiceren in sms'jes, chats en tweets'. In: D. van de Mierop, L. Buysse, R. Coesemans en P. Gillaerts (red.), *De macht van de taal: Taalbeheersingsonderzoek in Nederland en Vlaanderen*. Leuven: Acco, blz. 275-293.

Walter, J.B. en K.P. D'Addario (2001), 'The impacts of emoticons on message interpretation in computer-mediated communication'. In: *Social Science Computer Review*, 19(3), blz. 324-347.

Lieke Verheijen, MA (1989), is promovenda bij de afdeling Nederlandse Taal en Cultuur en het onderzoeksinstituut Centre for Language Studies aan de Radboud Universiteit. Zij onderzoekt de digi-taal waarmee jongeren communiceren in nieuwe media en de invloed daarvan op hun schrijfvvaardigheid.

e-mail: lieke.verheijen@let.ru.nl

Kunnen computers cyberpesters opsporen?

Cynthia Van Hee en Véronique Hoste

Cyberpesten is een ernstig probleem dat de laatste jaren vaker de voorpagina's haalt. Studies tonen aan dat ongeveer 11% van de Vlaamse jongeren recent het slachtoffer was van cyberpesten. Internationale cijfers over de frequentie van cyberpesten variëren tussen 20 en 40%. Met de opmars van het Web 2.0 is online communicatie niet meer uit ons leven weg te denken. Ook cyberpesters hebben de weg naar deze nieuwe communicatiemiddelen gevonden. Taaltechnologische middelen worden steeds vaker ingezet om relevante informatie uit de snel groeiende datastroom te analyseren, en met succes. Denk maar aan de automatische reclame die je online te zien krijgt over een product dat je recent hebt gegoogeld. Maar kan taaltechnologie ook gebruikt worden om maatschappelijke problemen als cyberpesten aan te pakken en online veiligheid te garanderen?

Pesten anno 2016

Pesten is een eeuwenoud en wereldwijd probleem. Anno 2016 treft het nog (te) veel mensen op en naast de werkvloer, op school, in de jeugdbeweging, enzovoort. In de krant verschijnen regelmatig berichten over jongeren die gepest worden en de gevolgen die dramatisch kunnen zijn. Pesten is ook mee geëvolueerd met onze steeds verder ontwikkelde communicatiemaatschappij. De opkomst van het Web 2.0 heeft ingrijpende gevolgen gehad voor onze dagelijkse communicatie, die tegenwoordig grotendeels online verloopt. Via sociale media zoals blogs, sociale netwerksites en platformen voor instant messaging (bijvoorbeeld WhatsApp) is het mogelijk om te communiceren met iedereen en op elk tijdstip van de dag. De keerzijde van de medaille is dat sociale media internetgebruikers en voornamelijk jongeren kwetsbaar(der) maken voor bedreigende situaties zoals cyberpesten. Beschermd door anonimiteit kunnen pesters makkelijk kwetsende opmerkingen maken en het offline pesten op school online voortzetten.

Net zoals 'klassiek' pesten is cyberpesten een probleem dat regelmatig de voorpagina's haalt. Uit het DICA-onderzoek¹ blijkt dat 11,1% van de 9- tot 16-jarigen in Vlaanderen recent het slachtoffer was van cyberpesten. Volgens het EU Kids Online Report van 2014 kreeg 17% van dezelfde leeftijdsgroep in Europa dat jaar te maken met ongewenste of kwetsende berichten. Internationaal variëren de cijfers over de frequentie van cyberpesten bij jongeren tussen 20 en 40%, afhankelijk van de definitie van cyberpesten die onderzoekers hanteren (Tokunaga, 2010). Deze statistieken tonen aan dat cyberpesten een ernstig probleem is. Bovendien kan het ernstige gevolgen hebben voor de slachtoffers en pesters. Studies hebben aangetoond dat slachtoffers van cyberpesten bijvoorbeeld een laag zelfvertrouwen hebben, meer problemen hebben op

school en vaker depressieve gedachten hebben (Schneider et al., 2012; Vandebosch & Van Cleemput, 2009). In februari 2016 pleegde in België een 14-jarig meisje zelfmoord na aanhoudende pesterijen op school en via sociale media. Hoewel zulke ernstige gevolgen van cyberpesten uitzonderlijk zijn, bevestigt het voorbeeld de nood aan goede preventie en detectie.

Wat maakt een boodschap een cyberpestbericht?

Dat het definiëren van cyberpesten geen eenduidige taak is, blijkt uit het verschil in de statistieken over de frequentie van cyberpesten. Algemeen wordt cyberpesten beschreven als een elektronische vorm van klassiek pesten, zoals in de definitie van Smith et al. (2008):

” [Cyberbullying is] an aggressive, intentional act carried out by a group or individual, using electronic forms of contact, repeatedly and over time against a victim who cannot easily defend him or herself.

De definitie is gebaseerd op drie eigenschappen van 'traditioneel pesten', namelijk herhaling, intentie en een machtsonevenwicht tussen pester en slachtoffer (Olweus, 1996). Of deze criteria ook gelden voor cyberpesten, wordt door sommige studies in vraag gesteld. Zo is de graad van intentie moeilijk meetbaar in online communicatie, net zoals een machtsonevenwicht tussen de pester en het slachtoffer. Ook herhaling is niet altijd makkelijk vast te stellen of te definiëren. Bij een reeks kwetsende sms'jes is er sprake van herhaling, maar geldt hetzelfde voor één spottend of kwetsend bericht dat door meerdere mensen gelezen of

gedeeld wordt? Om deze redenen wordt vaak, onder andere ook in dit onderzoek, een vereenvoudigde definitie gehanteerd waarbij cyberpesten wordt gedefinieerd als agressieve gedragingen via elektronische communicatiemiddelen (Dooley & Cross, 2010).

Preventie en detectie: steeds meer een taak voor computers? _ _ _ _ _

Zoals eerder in dit artikel vermeld, tonen statistieken aan dat cyberpesten een ernstig probleem is dat belangrijke gevolgen kan hebben voor de pester en het slachtoffer. Onder andere Child Focus, Awel en het Centrum ter Preventie van Zelfdoding hebben in de voorbije jaren verschillende initiatieven georganiseerd om de online veiligheid van jongeren zoveel mogelijk te garanderen. Ondanks al deze initiatieven circuleren nog veel ongewenste en zelfs kwetsende berichten op het web.

Om de online veiligheid van jongeren te garanderen is het belangrijk om signalen van cyberpesten tijdig te herkennen. Door de enorme hoeveelheid informatie die dagelijks online verschijnt is het voor moderatoren van sociale netwerksites praktisch onmogelijk om alle gevallen van cyberpesten manueel op te sporen. Intelligente systemen die bedreigende of mogelijk kwetsende berichten automatisch herkennen kunnen deze taak voor moderatoren makkelijker maken.

Automatische cyberpestdetectie: een uitdaging voor taaltechnologie _ _ _ _ _

In het wetenschappelijk onderzoek is cyberpesten een relatief recent fenomeen. Internationaal verschenen de eerste studies over cyberpesten in 2004. Het eerste onderzoek naar cyberpesten in Vlaanderen verscheen in 2006 (Friendly Attac, 2012). De meeste van deze studies focussen op het maatschappelijke probleem dat cyberpesten is. Er wordt met andere woorden onderzocht wat cyberpesten inhoudt, hoe frequent het voorkomt en wat de gevolgen kunnen zijn. Sinds enkele jaren wordt ook heel wat onderzoek verricht naar de automatische detectie van cyberpesten (zie bijvoorbeeld Dadvar, 2014; Van Hee et al., 2015), maar de resultaten zijn nog beperkt. Nochtans is de ontwikkeling van een automatisch detectiesysteem belangrijk; door moderatoren van sociale netwerksites in te lichten over mogelijk bedreigende of gewelddadige berichten, kan jongeren een veilige internetomgeving worden geboden.

Een mogelijke aanpak van automatische cyberpestdetectie bestaat erin om lijsten van woorden en uitdrukkingen aan te leggen die wijzen op cyberpesten. Een dergelijke aanpak waarbij gewoonweg pestwoorden worden geteld blijkt alleen maar nuttig als het pesten sterk gelexicaliseerd is, zoals in de voorbeelden 1, 2 en 3:

- 1) 'Je bent zo lelijk als de nacht, rot op!'
- 2) 'Hoeveel weeg je, dikzak?!'
- 3) 'Je hebt geen borsten'

Een systeem dat de woorden 'lelijk', 'rot op' en 'dikzak' kan herkennen als pestwoorden kan dit bericht met een relatief hoge zekerheid signaleren als mogelijk kwetsend. Voorbeeld drie is wat moeilijker. De woorden 'geen' en 'borsten' zijn neutraal in isolatie, maar de combinatie 'geen borsten' heeft een negatieve connotatie.

Niet alle berichten die beledigende woorden bevatten zijn kwetsend bedoeld. Een systeem dat enkel op zoek gaat naar scheldwoorden in voorbeeld 4 zou het bericht ten onrechte als cyberpesten aanduiden.

- 4) Blij dat je trug bent bitch! Heb je gemist ♥

Bovendien kan cyberpesten ook minder expliciet zijn, zoals in de voorbeelden 5 tot en met 8.

- 5) 'Mijn vuisten jeuken als ik je zie'
- 6) 'Hoeveel mannen hebben jouw bed ondertussen gezien?'
- 7) 'Wacht maar tot morgen na school...'
- 8) 'Mooie tanden heb je ... paardje'

Bovenstaande zinnen zijn subtielere voorbeelden van cyberpesten; er kunnen moeilijk woorden in worden aangeduid die bijna zeker bedoeld zijn om te kwetsen. Dergelijke berichten kunnen bestempelen als pestberichten vereist een meer gesofisticeerde aanpak waarbij men de betekenis van een bericht automatisch probeert te modelleren. Daarom wordt de laatste jaren binnen het domein van de natuurlijke taalverwerking steeds meer inductief gewerkt: kennis wordt automatisch afgeleid vanuit talige data. Voor de ontwikkeling van een automatisch systeem voor cyberpesterkenning zijn dan voorbeelden van cyberpestberichten nodig, bijvoorbeeld sms'jes, e-mails, chatgesprekken of berichten op socialenetwerksites zoals Facebook. Zodra er een corpus verzameld is, wordt voor ieder bericht manueel aangeduid of het een cyberpestbericht is of niet. Bijkomend kan ook aangeduid worden over welke specifieke vorm van cyberpesten het gaat (bijvoorbeeld een bedreiging, een seksueel ongewenste boodschap, een bericht dat iemands reputatie kan schaden, enzovoort). De volgende figuur bevat enkele annotatievoorbeelden uit het experimenteel corpus uit Van Hee et al. (2015).

De tekstuele kenmerken van deze cyberpestberichten enerzijds en de manuele annotaties anderzijds worden dan gebruikt om computationele modellen te bouwen die cyberpestberichten kunnen onderscheiden van niet-cyberpestberichten.

Figuur 1: annotatievoorbeelden uit het experimenteel cyberpestcorpus.

Er liggen nog heel wat uitdagingen op weg naar een accurate detectie van cyberpesten. Zo zou een detectiesysteem in staat moeten zijn om over context en wereldkennis te beschikken. Een computer zou in voorbeeld 7 bijvoorbeeld moeten begrijpen dat een opwachting na school in bepaalde situaties kan leiden tot scheld- of vechtpartijen. Om voorbeelden 5, 6 en 8 als pestberichten te herkennen, zou een systeem bovendien in staat moeten zijn om metaforisch en ironisch taalgebruik te herkennen en te begrijpen.

De vraag of computers cyberpesten kunnen opsporen vraagt om een genuanceerd antwoord. Hoewel een automatisch systeem er nog niet in slaagt om alle vormen van cyberpesten te herkennen, kan het zonder twijfel een waardevolle hulp betekenen voor moderatoren van sociale netwerksites. Door de grote hoeveelheid online informatie automatisch te reduceren tot een kleine hoeveelheid berichten die mogelijk uitingen van cyberpesten bevatten, wordt manuele moderatie een haalbare kaart. De eindbeslissing of een bericht uitingen van cyberpesten bevat, ligt vandaag nog in de handen van een menselijke moderator, maar naarmate computers beter worden in het interpreteren van context en raadplegen van wereldkennis, zullen ze de moderator hier steeds meer in kunnen bijstaan.

Dit artikel maakt deel uit van het 'AMiCA' onderzoeksproject. 'AMiCA' (Automatic Monitoring for Cyberspace Applications) is een IWT-SBO-project dat gefinancierd wordt door het IWT (Agentschap voor Innovatie door Wetenschap en Technologie). Het doel van het project is om na te gaan hoe mogelijk bedreigende situaties op sociale netwerken automatisch herkend kunnen worden door middel van tekst- en beeldanalyse en zo jongeren een veilige internetomgeving te bieden

Noten

1. In de DICA-studie ('Developmental Issues in Cyberbullying among Adolescents') van de Universiteit Antwerpen werden tussen 2010 en 2014 meer dan tweeduizend Vlaamse jongeren bevraagd over hun ervaringen met cyberpesten.

Literatuur

- Dadvar, M. (2014), *Experts and machines united against cyberbullying*. Enschede: University of Twente.
- Dooley, J. J. en D. Cross (2010), 'Cyberbullying versus face-to-face bullying: A review of the similarities and differences'. In: *Journal of Psychology*, 217, blz. 182–188.
- Van Cleemput, K., Bastiaensens, S., Vandebosch, H., Poels, K., Deboutte, G., Pabian, S., DeSmet, A., & De Bourdeaudhuij. (2013). *Zes jaar onderzoek naar cyberpesten in Vlaanderen, België en daarbuiten: een overzicht van de bevindingen*. (White Paper Friendly Attac, IWT-SBO). Universiteit Antwerpen, Universiteit Gent. Geraadpleegd op <http://wise.vub.ac.be/fattac/mios/FA%20white%20paper%201%20Zes%20jaar%20onderzoek%20naar%20cyberpesten.pdf>
- Olweus, D. (1996), 'Bullying at School: Knowledge Base and an Effective Intervention Program'. In: *Annals of the New York Academy of Sciences*, 794, blz. 265–276.
- Schneider, S. K., O'Donnell, L., Stueve, A. en R.W.S. Coulter (2012), 'Cyberbullying, School Bullying, and Psychological Distress: A Regional Census of High School Students'. In: *American Journal of Public Health*, 102-1, blz. 171–177.
- Tokunaga, R. S. (2010), 'Following you home from school: a critical review and synthesis of research on cyberbullying victimization'. In: *Computers in human behaviour*, 26, blz. 277–287.
- Vandebosch, H. en K. Van Cleemput (2009), 'Cyberbullying among youngsters: profiles of bullies and victims'. In: *New Media & Society*, 11-8, blz. 1349–1371.
- Van Hee, C., Lefever, E., Verhoeven, B., Mennes, J., Desmet, B., De Pauw, G., Daelemans, W., et al. (2015). Automatic detection and prevention of cyberbullying. In P. Lorenz & C. Bourret (Eds.), *International Conference on Human and Social Analytics, Proceedings* (pp. 13–18). Presented at the International Conference on Human and Social Analytics (HUSO 2015), IARIA.

Beide auteurs van dit artikel zijn verbonden aan de LT³ onderzoeksgroep (Language Translation and Technology Team) dat deel uitmaakt van het departement Vertalen, Tolken en Communicatie (faculteit Letteren en Wijsbegeerte) van de Universiteit Gent. Cynthia Van Hee werkt als doctoraatsbursaal onder de begeleiding van prof. dr. Véronique Hoste, hoofd van de onderzoeksgroep. LT³ is een van de partners in het AMiCA-project. Meer info over LT³ en het AMiCA-project is te vinden op de websites <http://www.lt3.ugent.be> en <http://www.amicaproject.be>.

e-mail: cynthia.vanhee@ugent.be en veronique.hoste@ugent.be

Het 'Nederlands' van Cruijff. 'Hij heeft de klok horen luiden, maar hij weet niet hoe laat het is'

Jesse van Beljouw

Natuurlijk wordt hij in binnen- en buitenland het meest geroemd om zijn voetbalkunsten, maar menig Nederlandssprekend persoon zal zich Johan Cruijff ook herinneren door zijn markante, eigenzinnige uitspraken. Onnavolgbaar was hij, zowel met de bal als in zijn idioom en logica. 'Ieder nadeel heb zijn voordeel', 'als wij de bal hebben, kunnen hun niet scoren' en 'als je een speler ziet sprinten, is hij te laat vertrokken': slechts een greep uit de talloze uitspraken uit monde van deze legendarische voetballer.

Ietswat nasaal en schor, alsof hij altijd een kleine verkoudheid bij zich droeg, maakte Cruijff geregeld een praatje met de pers. Zijn taalgebruik werd door journalisten op een gegeven moment gekscherend 'het Cruijffiaans' genoemd; het was immers bijna een ander soort taal. Door slechts één iemand gesproken en maar door een enkeling begrepen. Het Cruijffiaans wordt gekenmerkt door een mix van een typisch voetbaljargon en het Platamsterdams, zo nu en dan afgewisseld met hoogstaande, maar fout gebruikte neologismen als 'merchandining'. Hiermee probeerde hij als (ex-) voetballer zijnde, zijn gezonde boerenverstand te etaleren. Of dit het gewenste effect heeft gehad, valt nog steeds te betwijfelen.

Cruijffs taalgebruik was namelijk doorspekt met open deuren; beweringen die met enige stelligheid worden geponeerd, maar die in feite zo vanzelfsprekend zijn dat de beweringen totaal overbodig worden. 'Als je wilt winnen,' zo stelde de voetballegende eens, 'moet je meer doelpunten maken dan je tegenstander.' Natuurlijk heeft hij gelijk wanneer hij dit zegt, maar wordt deze uitspraak niet eerder verwacht bij een leek, die amper weet wat buitenspel is, dan bij een doorgewinterde voetbalgoeroe?

'Je gaat het pas zien als je het doorhebt,' was nog zo'n legendarische Cruijffiaanse uitspraak over het spelletje. Een typisch voorbeeld van een herhalende formulering, oftewel een tautologie. Uit de mond van Cruijff klinkt het niet als een doodoener, maar als een wijs oordeel dat na veel nadenken tot stand is gekomen. Hij bereikt hetzelfde effect door regelmatig gebruik te maken van een paradox; een ogenschijnlijke tegenspraak, die op een iets dieper niveau logisch valt op te lossen, zoals 'voordat ik een fout maak, maak ik die fout niet'. Geen speld tussen te krijgen, maar

het voelt toch niet zo logisch als hij het in eerste instantie wil doen voorkomen.

Cruijff lapte daarnaast zowat alle grammaticaregels aan zijn laars. Zo verving hij het betrekkelijk voornaamwoord 'die' steevast door 'wie'. Dan flapte hij er iets uit als: 'utopieën wie nooit gebeuren'. Niet alleen het betrekkelijk voornaamwoord is hier verkeerd gebruikt, ook bevat de zin een pleonasme; want is een utopie niet een situatie die naar alle waarschijnlijkheid nooit bereikt zal worden? Ook in de uitspraak 'dat vind ik een negatieve invloed wie geen enkele zin heb', gebruikt hij 'wie' en 'heb' verkeerd en is er bovendien sprake van een dubbelop-constructie.

Eigenlijk sprak Cruijff exact zoals hij voetbalde: vaak intuïtief en ongrijpbaar, met een duidelijk doel voor ogen en meestal een stap voor op zijn opponent. Hij was als een spraakwaterval die altijd maar verder stroomde, bruiste en borrelde tot er niets anders overbleef dan één verbale chaos. Zo maakte hij ook graag gebruik van spreekwoorden en gezegdes, maar dan wel op z'n Cruijffiaans: 'in de tand des tijds zien' of 'hun verdediging was een geitenkaas' liet hij zich dan ontglippen. Iedereen snapte wat hij op dat moment bedoelde, maar correct Nederlands is het allerminst.

Hoewel het buiten kijf staat dat Cruijff onnoemelijk veel verstand had van de voetballerij, was zijn taalgebruik lang niet altijd foutloos. Het mooiste is misschien nog wel dat hij maar zelden op die lacunes werd gewezen. Marco van Basten verzuchtte jaren geleden al eens: 'Cruijff lult je gewoon suf. Hij weet altijd alles beter.' Hoe dan ook, hij was én blijft een orakel. Voor sommigen een bron van wijsheid; voor anderen de spreker van een kleurrijke, onbegrijpelijke taal.

Jesse van Beljouw is studente in de master journalistiek van de KU Leuven (Antwerpen).

e-mail: jessevanbeljouw@gmail.com

Dat boek met die kuttitel

Natalie Hulsen

Het scheldkundig en vloekend vermogen van de Nederlandse taalgebruiker gaat erop achteruit. Dat beweert het vertalersduo Bindervoet & Henkes (voortaan B&H), die met *Dat boek met die kuttitel* vastberaden zijn om daar iets aan te doen. Ze pleiten voor een beter, gevarieerder en stijlvoller vloeken.

De titel van dit boekje trekt al vast en zeker de aandacht. B&H richten zich vooral op 'de jeugd en jeugdigen van geest en de andere randgroepen in de samenleving die de dringendste behoefte hebben aan dit soort onderricht'. Het cliché 'schelden doet geen zeer' is volgens hen volledig achterhaald, want vloeken of 'het boze woord' kan net wél pijn doen: 'En zo moet het ook. Als het geen pijn doet, is het leuk en dan deëscaleert het. En dat moeten we niet hebben. Zolang er nog woorden vallen, hoeven de wapens niet te spreken.'

Na de inhoudsopgave volgt een korte inleiding, nu ja: *Kut! Een kort scheldwoord vooraf*. Daarna begint de alfabetische woordenlijst, van *achterlijke* tot *zwijnjak*. B&H benadrukken dat hun boekje 'géén (laat staan uitputtend) woordenboek is'. Na de ABC-lijst volgt nog een kort scheldend nawoord, de zogenaamde *Natrap*. En het duo vermeldt tenslotte ook *Andermans kutboekies*. *Geraadpleegde literatuur van andere klookzakken en trutgebollen die ook niks beters te doen hadden*. Ze vonden hun bronnen onder andere in diverse scheldwoordenboeken, werken van Shakespeare en strips als *Lucky Luke*, *Suske en Wiske* en *Kuifje*.

Een beginnerslesje verwensen

B&H willen de lezer dus meer en vooral beter aan het schelden krijgen, en bieden een 152-tal scheldwoorden en vloeken aan waar je gretig uit kunt kiezen. Bovendien geven ze doorheen de ABC-lijst ook tips over hoe je het best kunt schelden. Zo zorg je er het best voor dat je de éérste bent om te schelden. Want 'die heeft de voorsprong en beoefent het ware uitschelden. De andere partij kan alleen maar "terugschelden", en dat is altijd minder van kwaliteit, omdat het iets defensiefs heeft'. En nog: 'Vloeken moet klinken, klinkklaar klinken als klinkende oorvijgen en muilperen (...). Zo is "vieze vuile" een natuurlijker volgorde dan "vuile vieze" (...) en is "Bah. Fuck. Shit" niet een-twee-drie te verbeteren door bijvoorbeeld "Bah. Kolere. Shit".'

Verwensingen, zo lees je nog bij het lemma *tyfus*, verlopen ook vaak volgens een formule. 'En wie de formule kent, kan in potentie een onbegrensd arsenaal aan kwetsend taalgebruik opbouwen.'

Vervolgens geven B&H je een beginnerslesje verwensen: 'We kiezen voor de ziekte die we toewensen voor het gemak de tyfus. Die ligt lekker in de mond, en kan ook gebruikt worden als losse krachtterm, als in "tyfus!" en vervult dus een dubbele functie (...). Krijg de puntje-puntje-puntje-tyfus. Wat er maar bij je opkomt. Krijg de behangtyfus. Krijg de asfalttyfus. Krijg de zwaailichttyfus (...). Enzovoort.' Daarmee is de formule nog niet af, vervolgen B&H, want het tweede deel moet nog volgen: 'Dit is het moment om dodelijk toe te slaan in de woordenwisseling. En hoe sla je dodelijk toe? Door de aangesprokene met stomheid te slaan, hem de mond vol tanden figuurlijk uit zijn bek te rammen. Hij moet niet weten wat hem overkomt (...). Hij moet, kortom, niet terug kunnen schelden. Je wil immers, altijd, het laatste woord hebben (...). En dat kan door dingen te zeggen die waar zijn (...) maar het kan ook door dingen te zeggen die ongerijmd zijn (...). Krijg de behangtyfus, dan ken je je eigen erachter plakken. Krijg de asfalttyfus, met 130 kilometer door je bobberd. Krijg de zwaailichttyfus, dan ben je het eerste op het kerkhof.'

Nog een leuke tip is die over schelden in het buitenland, bij het lemma *Eichel*. 'In het buitenlands schelden werkt meestal op de lachspieren van degene tot wie het is gericht, met ernstige, misschien zelfs onomkeerbare deëscalatie tot gevolg. Maar als je scheldt in je moerstaal wordt het geheid niet begrepen.' Creativiteit in dezen is belangrijk, volgens B&H, en het is de toon die het hem doet, 'en die is toch altijd het onmiskenbaarst als je het op de eigen oude landswijs doet. Wellicht toont zich hierin (in die toon) een soort universele grammatica, waarbij het er minder toe doet wat er gezegd wordt, maar meer hoe. Dus: bedien je gerust van het Nederlandse taaleigen, en zet dat zo plompverloren en letterlijk mogelijk om, in dat van de doeltaal van het gastland. Zodat je bijvoorbeeld krijgt: "Krieg die Kleider, du Eichel!", Of: "Va t'en ruquer, grand Claude Sac!", "Get the cancer-typhoid, sackwasher, behind your anus and your mother too!"'

Kut als wonderwoord

Sommige lemma's uit de lijst worden iets uitgebreider behandeld. Zo wordt *kut* omschreven als 'een van onze oudste en mooiste woorden'. B&H gooien er ook een stukje geschiedenis tegenaan. Zo zou het woord *kut* teruggaan tot het einde van de 16de eeuw, toen het ook al een taboewoord was. Maar inmiddels, zeggen B&H, is 'het taboe – we schrijven honderd eeuwen later – vergaan als vuur dat uit is'. *Kut* wordt, naast aanduiding voor het vrouwelijk geslachtsdeel, te pas en te onpas gebruikt voor alles wat niet goed is, het tegenovergestelde van *oké*:

"Hoe voel je je?" "Kut."

"Was het leuk?" "Nee, kut."

"Ik ben verkouden." "Hè, wat kut voor je."

Kut is dus eigenlijk van een taboewoord naar een stopwoordje geëvolueerd dat een vaag negatief gevoel uitdrukt, maar, aldus B&H: 'samenstellingen met kut bloeien als nooit tevoren. Het woord geeft aanleiding tot de effectiefste beledigingen uit ons taalgebied. Je hebt een kutkammer (mierenneuker) en een kuttenkijker (gynaecoloog). Onder de Ajax-aanhang (de joden) wordt over FC Groningen-supporters in spreekkoren gerept als kutkankerboeren en kutkankerkoppen. Als het woord klootzak al te afgezaagd wordt, kun je het altijd eens proberen met kutkever, kutkrabber, kutlap, kutlijer, kutzak, en, een stapje verder, het onvolprezen, immers onvoorstelbare kutlul (...). De lijst is potentieel oneindig. Overal kan kut voor en kut achter. Het is in feite een wonderwoord. Het is niet alleen het mooiste en oudste woord, maar het is ook het woord dat van elk ander woord iets bijzonders maakt.'

Fuck als taboewoord?

Het woord *fuck* is en blijft dan weer wél een taboewoord in de Nederlandse taal: "Fuck" mag in frequentie en niets- en alleszeggendheid sterk op ons woord *smurf* lijken, het is en blijft een taboewoord. Wie in het Nederlands wil vloeken en schelden, en daarbij "fuck" en "shit" bezigt, moet weten dat hij (of zij, maar meisjes vloeken nooit, of horen dat althans nooit te doen, tenzij ze dronken zijn, wat ze ook al niet horen te zijn) zich in feite schuldig maakt aan laakbaar eufemiserend taalgebruik.' In het Engels en het Amerikaans daarentegen is 'fuck zo normaal geworden dat het abnormaal wordt'. B&H vergelijken het met ons gebruik van het Smurfs uit Smurfenland ('Niet aan de smurf smurfen, anders smurf ik je smurf van je smurf:'). 'Het vloek- en scheldarsenaal van de doorsnee Engelsman is ronduit erbarmelijk. In feite hebben ze maar één woord dat in talloze variaties voorkomt, maar meestal gewoon los, en in de zin alles kan betekenen wat je maar wil dat het betekent. "Who the fuck fucked with my fucking fucker? I'll fuck the fucking motherfucker." Jeetje!

Hondelul en (flauwe)kul

B&H verwennen de lezers ook met heel wat leuke weetjes. Zo verneem je bij het lemma *hondelul* dat het woord in Nederland bekendheid kreeg toen Feyenoord-speler Piet Romeijn het naar scheidsrechter van Gemert riep op 7 december 1969 tijdens een match tegen Twente. Romeijn verklaarde dat hij niet *hondelul* maar wel *onbenul* had geroepen, maar kreeg toch een boete. Sindsdien worden kreten als 'Hij is een hondelul' en 'Hi-ha-hondelul' op menig voetbaltribune gescandeerd. En bij *kul*, volgens B&H overigens een vies woord dat niet meer als vies herkend wordt, lezen we dat dit woord, 'behorende tot de onderklasse der genitaliën', vroeger 'teelbal' betekende, vandaar dus de *kul* in *flauwekul*.

Frietnam

Ten slotte komt ook ons landje aan bod in de lijst van scheldwoorden en vloeken, onder andere in de lemma's *Belg* en *Frietnam*. Dat laatste beschrijven B&H kort als volgt: 'Ander woord voor België. Zoals Mofrika een ander woord voor Duitsland is. Twee landen die voor veel mensen al een soort Verweggistan zijn.' Maar B&H laten niet na om ook met Nederland te lachen, en spreken bijvoorbeeld veelvuldig over zichzelf als 'kaaskoppen'.

Na het lezen van zo'n uitgebreid arsenaal aan scheldwoorden, moet je fucking godverdomme toch even alles verteren. Achterlijke gladiool! Tekkelneuker! Vetlul! Zwijnebollebof!

Bindervoet & Henkes, *Dat boek met die kuttitel. Schelden & vloeken in het Nederlands, een cursus voor beginners en gevorderden.* Amsterdam: Prometheus/Bert Bakker, 2016. ISBN 978 90 351 4299 2, 188 blz., 17,50 euro.

Vakantie in eigen taal

Filip Devos

De nieuwe Dorren is uit: *Vakantie in eigen taal*, een bundeling korte stukjes over het Nederlands. De ondertitel heeft het over *Wat er mooi, gek en fout is aan ons Nederlands*. De achterflap omschrijft de auteur als volgt: 'Gaston Dorren (1965) studeerde per ongeluk geen taalkunde, maar werd uiteindelijk wel (misschien met des te meer plezier) taaljournalist. Meerdere boeken, de websites taaljournalist.nl en languagewriter.com en het twitteraccount @taaljournalist getuigen ervan'.

Over zijn vorige boek, *Taaltoerisme. Feiten en verhalen over 53 Europese talen*, was dit tijdschrift uiterst lovend: '*Taaltoerisme* is een gids om met stukjes en beetjes te savoureren, zoals je een uitgelezen medoc grand cru of een sublieme single malt proeft. Om in te pluizen veeleer dan van voor naar achter uit te lezen. De auteur meandert tussen kleine en grote talen door, en weet telkens scherpzinnige observaties in een zeer toegankelijke (spreek-) taal neer te pennen: soms grappig, maar stevast getuigend van erudiete vakkennis.' En: '*Taaltoerisme* is een uiterst gemakkelijke taalreisgids die in de vakantiekofter van elke taalliefhebber hoort te zitten. Een ware taaldegustatie' (zie *Overtaal*, 2013-1). *Taaltoerisme* werd (naast het Russisch, Spaans en Zweeds) in het Engels vertaald (onder de titel *Lingo. A language spotter's guide to Europe*) en in dat taalgebied kreeg het boek uiterst lovende recensies in onder meer *The Times*, *The Guardian* en *The Wall Street Journal*.

Over *Vakantie in eigen taal* kunnen we net hetzelfde zeggen als over *Taaltoerisme*, met dat verschil dat Gaston Dorren in dit boek op het Nederlands, en niet op Europese talen, focust. Het is een verrukkelijke bundeling van 60 columns. In een kort voorwoord stelt Dorren een profielschets op van de lezer die hem bij het schrijven voor ogen heeft gestaan. Het boek is (onder meer) geschreven voor 'iedereen die zich druk maakt over spelling en grammatica' en voor 'iedereen die zich soms afvraagt waar woorden vandaan komen'. En voor wie 'meer van columns en verhalen over taal houdt dan van een taalkundig betoog ter lengte van een heel boek'. Het is dan weer ongeschikt voor onder meer wie 'stellig gelooft dat het Nederlands niet de taal van Vlaanderen is – dit boek gaat zo veel mogelijk over het Nederlands van Nederland én België, zij het onvermijdelijk vanuit het perspectief van een Nederlander'.

Daarna komen de stukjes aan bod (een-twee-drie – uitzonderlijk vier-vijf – bladzijden lang; dus hapklaar en lekker leesbaar) in zes thematische hoofdstukken: 'Schrijven en lezen', 'Woorden', 'Sprakunst', 'Klanken', 'Meer dan Nederlands' en 'Toegiften'.

Enkele citaten

Wie in het openbaar eigenzinnig spelt, schaadt niemand, maar kan rekenen op de hoon van velen. Waarom toch?

Klagen over sms-taal, whatsapp-taal en vergelijkbare soorten digitaal – ik vertik het.

Als plezier ook een vorm van nut is – en waarom niet? – is etymologie misschien wel de nuttigste vorm van taalkunde.

Afis een opmerkelijk woordje.

Het ziet eruit als een vrij normaal woord, *privé*. Maar het gedraagt zich raar.

Welk woord is mooier: *libélula* of *ssrkscht*?

En Dorren is weer op dreef: hij raakt aspecten aan als: waarom gebruiken we bepaalde zinsuitdrukkingen, wat is het nut van een trema, hoe zijn bepaalde woorden en uitdrukkingen ontstaan, wat te doen met restanten van naamvallen in het Nederlands, wanneer gebruik je wederkerige voornaamwoorden, hoe zijn *wippen* en *doos* 'gniffelwoorden' geworden. En zo veel meer.

Hier is alweer een Dorren aan het woord die er plezier aan beleeft zijn bevindingen over allerlei taalaspecten op een leuke manier naar een breed publiek te brengen. Deze auteur vinden we eind dit jaar gegarandeerd op allerlei longlists en shortlists. *Vakantie in eigen taal* is gewoon verplichte lectuur voor elke neerlandicus (in spe) en zeer aanbevolen voor de reiskoffer van alle taalliefhebbers deze zomer!

Gaston Dorren, *Vakantie in eigen taal. Wat er mooi, gek en fout is aan ons Nederlands*. Amsterdam: Athenaeum, Polak & Van Genneep, 2016.

ISBN Paperback 9789025302672, 207 blz., 15 euro.

ISBN E-book 9789025302689, 9,99 euro.

Double Dutch

Hugo Brouckaert

Bij aanvang van dit stukje moet ik u, lezer, even terzijde nemen. Op pagina 27 van het vorige nummer van *Over taal*, het tweede nummer van 2016, kon u mijn vijftigste column voor dit blad aantreffen. Die mijlpaal is u beslist ontgaan en ook de uitgever en de hoofdredacteur hebben het niet opgemerkt. Het lijkt me nochtans niet vanzelfsprekend dat iemand tien jaar lang voor elk nummer van dit blad een stukje schrijft tegen de achtergrond van terreurdreiging, griepaanvallen, Vlaamse televisieseries, kritische blikken van taalkundigen en ongeduldige aansporingen van een hoofdredacteur.

Anderen doen toch ook hun plicht, hoor ik u al opmerken. Het verschil is echter dat anderen over een concreet onderwerp schrijven en met hun geschriften ook een bedoeling hebben. Te recenseren publicaties liggen zomaar voor het rapen en er zijn voldoende taalverschijnselen die om zinvolle commentaar smeken. Mijn column echter gaat in wezen over niets en ik bedoel er ook niets mee. Dat is allerm minst eenvoudig. De vermaarde Griekse filosoof Aristocrates merkte het onlangs nog op in de literatuurbijlage van *De Morgen*: 'Niets is zo moeilijk als over niets te schrijven.'

Weet u waarom mijn column niet opvalt? Ik schrijf in het Nederlands en Vlamingen vinden dat tegenwoordig oersaai. Vijftig van die stukjes zijn evenveel tinten grijs als het ware. Ik gebruik bovendien nog belegen woorden als *middelwijd*, *te onzent*, *maagschap* en *desalniettemin*.

Daartegenover staat dat je in het mediacircus van vandaag pas meetelt als je taal wordt overwoekerd door Engelse termen en uitdrukkingen, al dan niet in steenkolenengels. Ik zou de Vlamingen niet te eten willen geven die *eventueel als eventually* vertalen. De taal is de bron van alle misverstand, wist Antoine de Saint-Exupéry al. We hebben ooit het Frans te vuur en te zwaard bestreden en nu vervangen we de *décapotable* door een *convertible* en wordt de *transformateur* een *adapter*.

Een bekend politicus, tot voor enkele jaren gul in het rondstrooien van plechtstatige Latijnse spreuken, neemt nu geregeld de proletige uitroep *shit happens* in de mond. O tempora, o mores.

Ik heb mijn kinderen nooit *kids* genoemd en ik houd niet van *twitter*, *tweet* en *hashtag*, maar ik zal voortaan *flashy* proberen te zijn. Dat komt goed uit nu dit tijdschrift in een nieuw kleedje gestoken is, sorry, een *facelift* ondergaan heeft. Dat zal een nieuwe *boost* geven.

Het was dus, zoals ik hierboven al in onopvallend Nederlands schreef, voor de *publisher* en de *editor* van dit magazine blijkbaar geen *hot issue* dat mijn column in het vorige nummer de vijftigste

was in de reeks. Voor mij, die dat bijna als een *once in a lifetime event* beschouw, een echte *kick in the ass*. *Shame on you!* Ik ben dus *not amused* en dit stukje biedt me dan ook een *window of opportunity* om daar uiting aan te geven. Excuses zijn hier *too little too late*. Ik heb ook mijn koppige trots.

Joking aside, nu. Ik zal helemaal niet *from scratch* in die modegril meegaan. *No way!* Ik blijf *out of the box* denken. Dit soort taaltje is niet *my cup of tea* en ik blijf mijn *commitment implementeren* om stukjes in het Nederlands te schrijven, met de nodige *finetuning* die alleen in mijn moedertaal mogelijk is. *Always look at the bright side of life*, denk ik dan.

Wie dus zou *kicken* op de vorige alinea's: *forget it*. Ik ga door met het schrijven van Nederlands *as such*. Dat is mijn *guilty pleasure*.

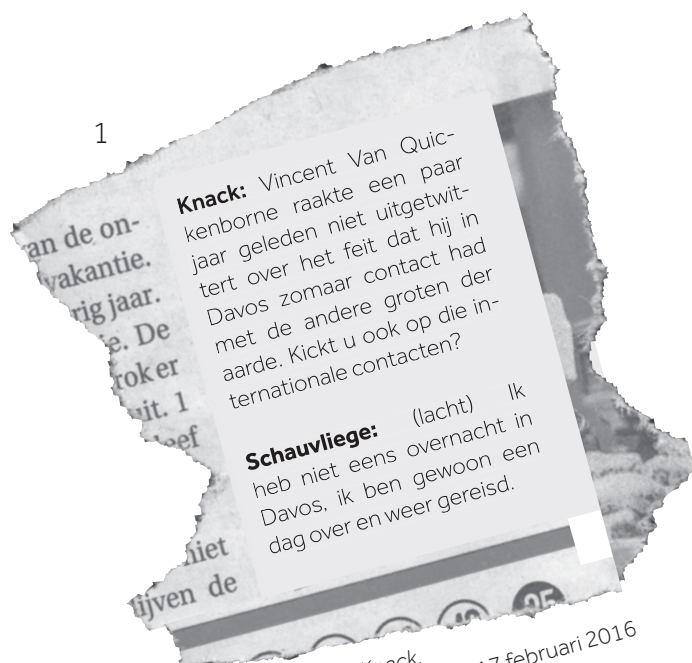
Hugo Brouckaert is vertaler, ereirecteur van de Taaldienst van de Senaat en publicist.

e-mail: hugo.brouckaert@skynet.be

” Noot van de redactie: de uitgever en de redactie van *Over taal* wensen Hugo Brouckaert hierbij te feliciteren met zijn eenenvijftigste column!

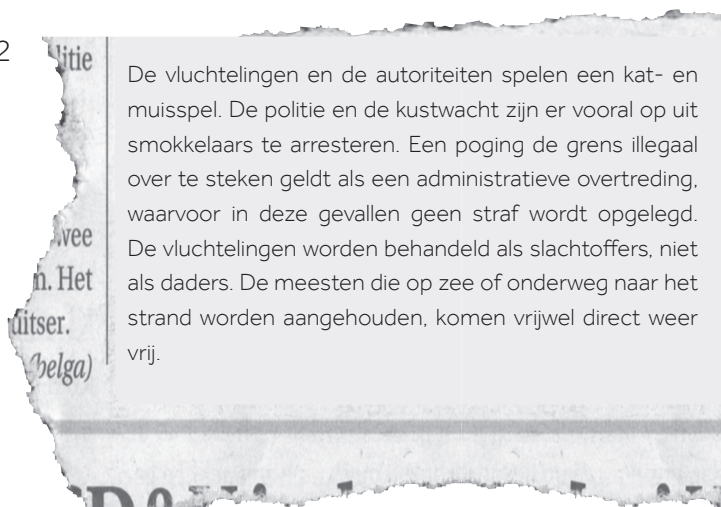
{Errata?}

1

Knack, jg. 46, nr. 5, 17 februari 2016

2

De Standaard, 9 maart 2016

3

De Standaard, 20-21 februari 2016

4

Gazet van Antwerpen, 17 maart 2016

5

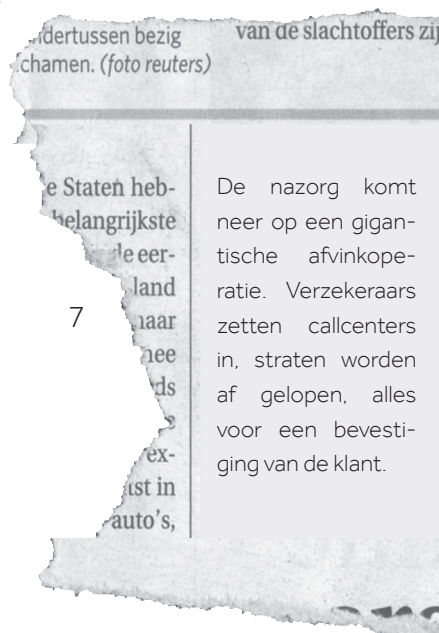
W. van den Berg & P. Couttenier (2009). *Alles is taal* geworden. *Geschiedenis van de Nederlandse literatuur 1800-1900*. Amsterdam: Bert Bakker, blz. 84.

6

De Groene Amsterdammer, jg. 140, nr. 10, 10 maart 2016

7

De Groene Amsterdammer, jg. 140, nr. 10, 10 maart 2016

Suggesties voor de rubriek "Errata?" kunt u sturen naar info@overtaal.be.

Errata: 1. uitgetwitterd; 2. kat-en-muisspel; 3. Deprez; 4. nemen de beslissing; 5. wordt; 6. goudgeld; 7. afgelopen